2007 05972- 112 HBE
2009 05463-
2007 04242-
200706559-
2007 03107-
2007 03210-
KOPI
200703409-

DET KONGELIGE
OLJE- OG ENERGIDEPARTEMENT

I følge liste

DERES REF.	VÅR REF.	DATO
	09/1135-	05.07.2012

7 vindkraftverk i Rogaland. Bjerkreim, Time, Hå og Gjesdal kommuner. Klager på NVEs konsesjonsvedtak.

Innhold

1. BAKGRUNN 3
2. KONKLUSJON 4
3. KLAGER 4
4. SAKSBEHANDLINGEN 5
   4.1 Klagesaksbehandling 5
   4.2 Innsigelse 5
   4.3 Kunnskapsgrunnlag 6
5. REGJERINGENS MÅL FOR ETABLERING AV FORNYBAR ENERGIPRODUKSJON I NORGE 7
6. DEPARTEMENTETS VURDERING AV KLAGENE 7
   6.1 Innledning 7
   6.2 Naturmangfoldloven (nml.) 7
   6.3 Bernkonvensjonen 8
   6.4 Fylkesdelplan for vindkraft 9
      6.4.1 Bakgrunn 9
      6.4.2 Departementets vurdering 11
   6.5 Vegetasjon og naturtyper 12

Postadresse
Postboks 8148 Dep
0033 Oslo
http://www.oed.dep.no/

Kontoradresse
Einar Gerhardsens plass 1
postmottak@oed.dep.no

Energi- og vannressursavdelingen
Sentral: 22 24 90 90

Saksbehandler
Nina Helene von Hirsch
22246352
Org. nr. 977 161 630

6.5.1 Innledning 12
6.5.2 Vegetasjon og naturtyper i de enkelte prosjekter 13
6.6 Fugl 17
6.6.1 Bakgrunn og kunnskapsgrunnlag 17
6.6.2 Hubro 18
6.6.3 Øvrige fuglearter 24
7. SAMLET VURDERING 30
7.1 Innledning 30
7.2 Vurderingen av de enkelte prosjekter 30
7.2.1 Stigafjellet 30
7.2.2 Ulvarudla/Måkaknuten 31
7.2.3 Brusali-Karten 33
7.2.4 Moi-/Laksesvelafjellet vindkraftverk 34
7.2.5 Skinansfjellet vindkraftverk 36
7.2.6 Bjerkreim vindkraftverk 39
7.2.7 Gravdal vindkraftverk 39
7.2.8 Bjerkreim transformatorstasjon 41
7.3 Vurdering av samlet belastning etter naturmangfoldloven 41
7.3.1 Innledning 41
7.3.2 Energianlegg 42
7.3.3 Naturtyper, vegetasjon, uberørt natur og landskap 42
7.3.4 Rovfugltrekk 44
7.3.5 Hubro 45
7.4 Konklusjon 45
8. VILKÅR OG AVBØTENDE TILTAK 46
9. NETTILKNYTNING 47
10. EKSPROPRIASJON 48
11. VEDTAK 49

1. BAKGRUNN

Ved NVEs vedtak av 16. desember 2009 ble det gitt konsesjon til følgende vindkraftverk i Rogaland:

- Skinansfjellet vindkraftverk i Hå kommune. Konsesjonssøker Norsk Vind Energi AS
- Eikeland-Steinsland (nå Bjerkreim) vindkraftverk i Bjerkreim kommune. Konsesjonssøker Dalane Vind AS.
- Gravdal vindkraftverk i Bjerkreim kommune. Konsesjonssøker Fred. Olsen Renewables AS.
- Moi-/Laksesvelafjellet vindkraftverk i Bjerkreim kommune. Konsesjonssøker Statkraft Agder Energi Vind DA (SAE).

I samme vedtak avslo NVE konsesjonssøknadene til følgende vindkraftverk:

- Stigafjellet vindkraftverk i Bjerkreim kommune. Konsesjonssøker Statskog SF (Statskog).
- Ulvarudla vindkraftverk i Bjerkreim, Gjesdal og Time kommuner. Konsesjonssøker Lyse Produksjon AS (Lyse).
- Brusali-Karten vindkraftverk i Bjerkreim, Hå og Time kommuner. Konsesjonssøker Lyse.

Klagene fra henholdsvis Lyse ved brev av 3. februar 2010 på avslaget vedrørende Ulvarudla, og fra Statskog ved brev av 28. januar 2010 vedrørende Stigafjellet, inneholdt også beskrivelser av alternative utbyggingsplaner.

NVE tok i klageoversendelsen av 15. september 2010 ikke stilling til de alternative utbyggingsplanene, men ba departementet vurdere den videre saksbehandling av disse. Ved brev av 21. desember 2010 ba departementet NVE vurdere søknader om planendring, og fremme innstilling til departementet.

Lyse oversendte 25. februar 2011 reviderte søknadsdokumenter for deler av Ulvarudla vindkraftverk kalt Måkaknuten. Statskog SF søkte 1. mars 2011 om ny nettløsning for Stigafjellet vindkraftverk.

NVE sendte planendringssøknadene på høring 3. mars 2011. Ved brev av 30. august 2011 fremmet NVE innstilling til departementet. NVE anbefaler at det gis konsesjon til de endrede prosjektene. For NVEs vurderinger og en redegjørelse for søknadene, saksbehandlingen og høringsuttalelser viser departementet til NVEs bakgrunnsnotat 16/2011 av 30. august 2011.

Departementets vurdering av planendringssøknadene følger under vurderingen av de enkelte prosjektene nedenfor i kapittel 7.2.

2. KONKLUSJON

Olje- og energidepartementet stadfester NVEs konsesjoner til Bjerkreim og Gravdal vindkraftverk. Konsesjonen til Skinansfjellet vindkraftverk stadfestes med begrensninger i bruken av de nordligste områdene av hensyn til hubro. Klagen med planendring for nettilknytning for Stigafjellet vindkraftverk tas til følge. Avslaget på Ulvarudla vindkraftverk opprettholdes, men det gis konsesjon til den nedskalerte prosjektet Måkaknuten. Avslaget på Brusali-Karten vindkraftverk opprettholdes. Klagene på Moi-/Laksesvelafjellet vindkraftverk tas til følge. Det gis ikke konsesjon til dette prosjektet.

Til sammen innebærer departementets vedtak at det gis konsesjon til vindkraftprosjekter med en samlet installasjon på inntil 426 MW, tilsvarende en årlig produksjon på om lag 1,3 TWh.

3. KLAGER

Følgende instanser har påklaget NVEs konsesjonsvedtak vedrørende Moi-/Laksesvelafjellet, Bjerkreim(Eikeland-Steinsland), Gravdal og Skinansfjellet vindkraftverk:

- Norsk Ornitologisk forening, avd. Rogaland (NOF)
- Stavanger Turistforening (STF)
- Naturvernforbundet i Rogaland (Naturvernforbundet)
- Forum for Natur og Friluftsliv, Rogaland (FNF)
- Norsk Botanisk Forening, avd. Rogaland (NBF)
- Fylkesmannen i Rogaland (FM).

NOFs hovedbegrunnelse for klagen er at det aktuelle området utgjør et kjerneområde for hubro både i Rogaland og samlet sett i Norge, og at det er påvist et omfattende rovfugltrekk i området.

STF viser i klagen til at alle fire vindkraftverkene berører nei-områder i Fylkesdelplan for vindkraft i Rogaland (FDP-vind), og at områdene har høye naturverdier.

Naturvernforbundet viser til fylkesdelplanen, godkjenningen av denne og planens virkninger og at vindkraft i Rogaland må bygges i samsvar med denne. Videre viser forbundet til hensynet til naturtypen kystlynghei, uberørt natur, samt hubro og andre rovfugler. Naturvernforbundet mener vedtaket er i strid med naturmangfoldloven.

FNF viser til FDP-vind og avgrenser klagen til de deler av vedtakene som berører nei-områder i planen. FNF mener konsesjonsvedtakene ikke er i samsvar med fylkesdelplanen. Beslutningene må dessuten bygge på ny kunnskap i nei-områdene.

NBF viser til at alle vindkraftverkene er planlagt i uberørt natur med stort innslag av kystlynghei, og at utbyggingene truer eksistensen av den rødlistede planten klokkesøte i området. Videre stiller NBF spørsmål ved behovet for utbygging av vindkraft generelt.

FM viser til at alle prosjektene ligger i nei-områder i FDP-vind, og at bakgrunnen for denne statusen er høy konflikt med naturverdier, landskap, friluftsliv og inngrepsfrie områder. FM mener vedtakene er i strid med forutsetningene i fylkesdelplanen og godkjenningen av denne, samt i strid med *Retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg* (Olje- og energidepartementet og Miljøverndepartementet 2007).

Jan Ivar Espeland, grunneier på Røysland ved Vaule har påklaget konsesjonsvedtaket vedrørende Moi-/Laksesvelafjellet vindkraftverk. Han viser til at vindkraftverket blir godt synlig fra hans eiendom og skyggekast, refleksblink og støy tas opp. Han mener den korte avstanden kan gi langvarig lydeksponering med fare for fysiske og psykiske lidelser. Han peker også på at vindkraftverket vil redusere verdien av eiendommen hans.

Statskog SF har påklaget avslaget på konsesjonssøknaden om Stigafjellet vindkraftverk.

Lyse Produksjon AS har påklaget avslagene på konsesjonssøknadene om Brusali-Karten og Ulvarudla vindkraftverk. *Gjesdal kommune* har i brev av 6. april 2010 uttrykt støtte til Lyses klage vedrørende Ulvarudla.

En nærmere beskrivelse av klagene er gitt i NVEs notat 31/2010 av 15. september 2010. De vesentligste klagegrunnene er også omtalt mer utdypende under den tematiske gjennomgangen av klagegrunnene nedenfor.

4. SAKSBEHANDLINGEN

4.1 KLAGESAKSBEHANDLING

I vurderingen av klagen kan departementet prøve alle sider av saken og ta hensyn til nye omstendigheter, jf. forvaltningsloven § 34. I konsesjonsbehandlingen etter energilovgivningen skal miljøkonsekvensene av tiltaket vurderes i et helhetlig og langsiktig perspektiv, der hensynet til kraftforsyningssikkerheten og eventuelt tap eller forringelse av naturmangfoldet på sikt avveies. Det vises her til prinsippene i naturmangfoldloven § 7, jf. §§ 8-12.

4.2 INNSIGELSE

Ved brev av 25. oktober 2011 fremmet FM innsigelse til planendringssøknadene for henholdsvis Måkaknuten og Stigafjellet vindkraftverk.

FMs innsigelsesadgang til søknader om konsesjon etter energiloven § 3-1 følger av energiloven § 2-1 syvende ledd, jf. plan- og bygningsloven §§ 5-4 til 5-6.

Av plan- og bygningsloven § 5-4 femte ledd følger det at innsigelse skal fremmes så tidlig som mulig og senest innen utløpet av høringsfristen. NVE sendte planendringssøknadene for Måkaknuten og Stigafjellet på høring den 3. mars 2011 med høringsfrist 13. april 2011. FMs innsigelse ble fremsatt først i oktober 2011. Fristoversittelsen har i denne saken ikke avgjørende betydning for saksbehandlingen. De forhold som påpekes i innsigelsen, inngår i alle tilfeller i vurderingen av planendringssøknadene og i den samlede vurderingen av prosjektene. Departementet understreker likevel betydningen av at innsigelse fremmes så tidlig som mulig, slik at innsigelsen kan vurderes i den ordinære konsesjonsbehandlingen som forutsatt.

4.3 KUNNSKAPSGRUNNLAG

Til grunn for departementets klagebehandling ligger følgende dokumentasjon:

- Konsesjonssøknadene med konsekvensutredninger, tilleggsutredninger og fagrapporter.
- NVEs konsesjonsvedtak av 16. desember 2009 inkl. høringsuttalelser.
- Planendringssøknader for hhv. Måkaknuten og Stigafjellet vindkraftverk, høringsuttalelser og NVEs innstilling av 30. august 2011.
- Klagene med NVEs vurdering av 15. september 2010.
- Rapporten *Rovfugltrekk i planlagte vindparker i Sør-Rogaland – Forundersøkelser i 2011* (Ambio mars 2012).
- Rapporten *Hubro på Høg-Jæren/Dalane: Bestand, arealbruk og habitatvalg* (Ecofact april 2012).
- Departementets befaring 19. mai 2011 og folkemøte.
- Oppdaterte registreringer i *Naturbase* og *Artsdatabanken*.

Departementet har som ledd i behandlingen ajourført utredningene med ny foreliggende informasjon, med utgangspunkt i naturtyperegistreringer i *Naturbase*.

Etter departementets vurdering gir den samlede dokumentasjon i denne saken tilstrekkelig faktagrunnlag for å drøfte og vurdere effekten av vindkraftverkene på naturmangfoldet slik naturmangfoldloven § 8 krever. Disse drøftelsene og vurderingene følger nedenfor. Den samlede dokumentasjon gir også et godt og tilstrekkelig grunnlag for den overordnede avveining av alle relevante hensyn som skal skje etter energiloven, jf. også prinsippet i forvaltningsloven § 17.

I de situasjoner der de følger tiltaket kan få for naturens mangfold er usikre, har departementet, i tråd med føre-var-prinsippet, tilstrebet å unngå mulig vesentlig skade på naturmangfoldet, jf. naturmangfoldloven § 9.

5. REGJERINGENS MÅL FOR ETABLERING AV FORNYBAR ENERGIPRODUKSJON I NORGE

Norge har gjennom fornybardirektivet og opprettelsen av et felles elsertifikatmarked med Sverige forpliktet seg til å øke utbyggingen av fornybar energi vesentlig. Samlet mål for økt utbygging gjennom elsertifikatmarkedet er 26,4 TWh innen 2020, og det er både Regjeringens og Stortingets ambisjoner at en vesentlig del av dette skal bygges ut i Norge.

Vindkraft og vannkraft er de to energibærerne som kan bidra av betydning i denne sammenheng. Vindkraft utgjør i dag kun om lag 1 prosent av norsk kraftproduksjon. Potensialet er imidlertid betydelig, da Norge både har gode vindressurser og store arealer. Vindkraften vil derfor stå sentralt i oppnåelsen av Norges fornybarambisjoner.

Et hinder for realisering av deler av vindkraftpotensialet i Norge er manglende nettilknytning. Overføringsforbindelser er kostbare og tar lang til å planlegge, konsesjonsbehandle og å bygge. For å nå fornybarambisjonene mot 2020 er det derfor i hovedsak det vindkraftpotensialet som har, eller i de nærmeste år vil få, nettkapasitet som vil kunne bidra. Vindkraftprosjektene i bjerkreimsområdet vil være et viktig bidrag i den sammenheng. Innenfor et begrenset geografisk område kan det realiseres betydelig vindkraftproduksjon med et minimum av ny ledningsbygging. Sentralnettsledning med tilstrekkelig kapasitet går gjennom planområdene i Rogaland.

6. DEPARTEMENTETS VURDERING AV KLAGENE

6.1 INNLEDNING

Det er betydelig samsvar mellom klagegrunnene til klagepartene. Departementet finner det derfor hensiktsmessig å behandle klagene tematisk.

6.2 NATURMANGFOLDLOVEN (NML.)

Flere klageparter mener konsesjonsvedtakene ikke oppfyller nml.s krav til saksbehandling og bærekraftig bruk. *FM* er blant annet uenig i NVEs konklusjon om at utredningene og begrunnelsene for vedtakene er i samsvar med de alminnelige bestemmelser om bærekraftig bruk, at forvaltningsmålene i nml. § 5 kan bli vanskelige å innfri for flere arter og at mangel på kunnskap om konsekvensomfang kan være i strid med prinsippene for offentlig beslutningstaking, jf, § 8, og føre-var-prinsippet i § 9. *NOF* har merknader i samme retning.

Nml. kapittel II har alminnelige bestemmelser om bærekraftig bruk.
I henhold til nml. § 7 skal prinsippene i §§ 8-12 legges til grunn som retningslinjer ved utøving av offentlig myndighet, og vurderingene av prinsippene skal fremgå av

beslutningen. §4 oppstiller forvaltningsmål for naturtyper og økosystemer, og § 5 oppstiller forvaltningsmål for arter.

Forvaltningsmålet for naturtyper innebærer ikke et mål at alle forekomster av naturtyper og deres utstrekning ivaretas, men at mangfoldet av naturtyper opprettholdes, og de må ha en størrelse og kvalitet som samlet sett gjør dem robuste mot påvirkninger, som blant annet klimaendringer. Alle økosystemer må ikke nødvendigvis ivaretas for å nå forvaltningsmålet i første punktum.

Forvaltningsmålet for arter innebærer at artsrikdommen skal opprettholdes på lang sikt. Av Ot.prp. nr. 52(2008-2009) går det frem at det skal søkes å beholde eller oppnå en god tilstand for arten. I det minste må det unngås at arten blir utryddet. Det legges opp til å ivareta artenes økologiske funksjonsområder og andre betingelser artene er avhengige av.

Det naturlige utbredelsesområde for en art er hele den geografiske sonen der det er naturlig at arten forekommer. En art kan ha flere leveområder innenfor sitt utbredelsesområde. Føre-var-prinsippet i nml. § 9 gjelder håndtering av usikkerhet om miljøvirkningene når det skal treffes beslutning som kan ha miljøvirkninger. Prinsippet tilsier at usikkerhet bør føre til at man tar vare på flere bestander knyttet til forskjellige leveområder for å ha en tilstrekkelig sikkerhetsmargin.

Departementet har i hovedsak kommet til samme konklusjon som NVE, med unntak av Moi-/Laksesvelafjellet vindkraftverk. Departementet finner at NVEs vurderinger hva gjelder nml. er i tråd med kravene loven oppstiller. Departementet vil i det følgende gjennomgå klageanførslene tematisk, og gjøre egne vurderinger etter nml. kapittel II der klagebehandlingen krever det.

6.3 Bernkonvensjonen

Bernkonvensjonens formål er å verne om europeiske ville dyr og planter og deres levesteder. Landene skal legge særlig vekt på truede og sårbare arter. Konvensjonen trådte i kraft i 1979, og er ratifisert av Norge.

Norges forpliktelser etter konvensjonen ivaretas gjennom nasjonal lovgivning og forvaltning, herunder særlig naturmangfoldloven.

Det skal legges særlig vekt på bevaring av arter som er truet eller sårbare jf. artikkel 2. Det er artene som sådan som skal bevares, samt enhver bestand av artene. Artikkel 6 innebærer en plikt til å gjennomføre « *nødvendige og egnede*» lovgivingsmessige og administrative tiltak for å sikre bevaring av de dyrearter som er listet i Vedlegg II til konvensjonen. Bestemmelsen er sentral for å oppfylle de langsiktige forpliktelsene knyttet til oppbygging eller bevaring av bestandene. Artikkel 7 gir tilsvarende bestemmelser for arter listet i konvensjonens Vedlegg III.

Til tross for at artiklene 6 og 7 forbyr alle typer uttak av de listeførte arter, gir artikkel 9 adgang til å gjøre unntak til beskyttelse av bestemte interesser.

Forum for Natur og Friluftsliv har påklaget NVEs konsesjonsvedtak, med anførsel om at vedtaket mulig er i strid med Bern-konvensjonen. FNF viser blant annet til at det har fremkommet ny informasjon i nei-områder i FDP-vind der konsesjon er meddelt. NVE viser til de gjennomførte undersøkelser av hubro og rovfugl i planområdene. Informasjonen fremgår av tilleggsutredning av 2009, som inngikk i NVEs beslutningsgrunnlag.

Departementet vurderer beslutningsgrunnlaget for å være tilstrekkelig til å fatte vedtak i tråd med prinsippene i naturmangfoldloven, og kan ikke se at NVEs vedtak er i strid med Bern-konvensjonen på dette punkt. Det vises for øvrig til punkt 6.2, samt de tematiske vurderingene nedenfor.

6.4 FYLKESDELPLAN FOR VINDKRAFT

6.4.1 Bakgrunn

Rogaland fylkeskommune har utarbeidet en fylkesdelplan for vindkraft (FDP-vind). Planen ble vedtatt av fylkestinget 18. september 2007 og godkjent av Miljøverndepartementet 8. januar 2009.

Flere klageparter peker på at vindkraftverkene er i strid med fylkesdelplanen og ligger i det planen angir som nei-områder.

I godkjenningen fra Miljøverndepartementet heter det avslutningsvis:

"Godkjent regional plan skal legges til grunn for fylkeskommunal virksomhet og er retningsgivende for kommunal og statlig planlegging i fylket. Dersom statlige eller kommunale planer er i strid med godkjent regional plan, vil dette kunne være grunnlag for innsigelse fra regionale myndigheter.

Godkjent regional plan vil inngå i beslutningsgrunnlaget for Norges vassdrags- og energidirektorats konsesjonsbehandling av enkeltprosjekter lokalisert innenfor planområdet. I henhold til retningslinjer for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg, bør søknader som er lokalisert i områder som i planen, ut fra foreliggende kunnskap og regionale prioriteringer, er vurdert å være spesielt konfliktfylte, normalt ikke imøtekommes. Søknader lokalisert til områder som vurderes å ha akseptabelt konfliktpotensial har et godt utgangspunkt for å bli i møtekommet. I tilknytning til søknader om konkrete prosjekter, må det imidlertid i konsesjonsbehandlingen alltid foretas ytterligere avklaringer, og en konkret vurdering av fordeler og ulemper knyttet til det enkelte prosjekt, herunder mulighetene for avbøtende tiltak, må foretas. Endelige avklaringer skjer gjennom konsesjonsbehandlingen etter energiloven.

I retningslinjene er det pekt på at konsesjonssystemet er et sentralt virkemiddel for å oppnå nasjonale energipolitiske mål. Dette innebærer at konsesjonsmyndigheten også må vektlegge andre forhold enn de hensyn som i planene er vektlagt ut fra regionale vurderinger og prioriteringer. Videre er konsesjonsbehandlingen basert på mer detaljert og utfyllende kunnskap innhentet gjennom konsekvensutredninger og høringer av konkrete prosjekter, herunder konsekvensene av eventuell nettforsterkning og hensynet til lokale synspunkter. Som Rogaland fylkeskommune påpeker, er tilgjengelig infrastruktur en viktig faktor som påvirker konfliktnivået ved vindkraftutbygging. I konsesjonsbehandlingen vil søknader om vindkraft- og nettutbygging bli vurdert samlet. I henhold til retningslinjene innebærer disse forholdene at konsesjonssøknader for prosjekter som ligger innenfor et område som i den regionale planen er vurdert til å ha akseptabelt konfliktpotensial kan bli avslått, og at det kan bli gitt konsesjon til prosjekter som ligger i områder som i planen er kategorisert som konfliktfylte."

Olje- og energidepartementet viser også til *Regionalplan for energi og klima i Rogaland* godkjent av fylkestinget 16. februar 2010. I fylkestingets vedtak heter det at Rogaland skal produsere 4 TWh ny fornybar energi innen 2020. Av planen følger det at en andel på 2,5 TWh av dette målet skal komme fra vindkraft. Videre angir planen at et tiltak for å nå dette vindkraftmålet er å rullere fylkesdelplanen for vind. I regionalplanen heter det om fylkesdelplanen for vind:

"Planen håndterer flere sterkt kryssende interesser og er derfor i noen grad kontroversiell. Vindkraftbransjen ønsker seg bedre tilgang til de beste områdene med tanke på vindforhold, mens andre er skeptiske til de store areal- og landskapsmessige inngrepene som er forbundet med utbygging i områdene som er identifisert som akseptable for utbygging. En del områder har sterke konflikter i fht. biologisk mangfold og spesielt rovfugl.

Hvordan ulike hensyn veies opp mot hverandre er en kontinuerlig prosess. En revisjon av fylkesdelplanen vil derfor være et viktig grep. Det vil fortsatt være viktig med en bred politisk og offentlig debatt om hvordan hensynet til klimavennlig vindkraft skal veies opp mot natur- og arealinngrepene."

Et annet tiltak som angis i regionalplanen for å nå vindkraftmålet er oppfølging i kommunal planlegging. Bjerkreim kommune utarbeidet tidlig et utkast til kommunedelplan for vindkraft. Planen tok utgangspunkt i de foreliggende planene for utbygging av vindkraft i kommunen. På grunn av det påfølgende arbeidet med fylkesdelplanen, og motstrid mellom de to planene, ble kommunedelplanen aldri formelt vedtatt i kommunen. Bjerkreim kommune ønsket gjennom kommuneplanen å legge til rette for en betydelig vindkraftutbygging på et relativt konsentrert område. Kommunen mente de totale virkningene av en storskala utbyggingen ble minst dersom utbyggingen konsentreres i noen få sammenhengende områder. Etter en helhetsvurdering mente kommunen at et en slik utbygging burde skje vest for europavei 39 gjennom kommunen.

Konsentrert utbygging fremheves også av Miljøverndepartementets godkjenning, der det i godkjenningsbrevet heter:
"Avveining av energi- og miljøpolitiske hensyn er langt på vei fulgt opp i planen. Som presisert i retningslinjene for planlegging og lokalisering av vindkraftanlegg, tilsier ønsket om lavest mulig miljø- og samfunnskostnader per kWh generelt en prioritering av større utbygginger konsentrert til avgrensede områder framfor spredt utbygging av mindre anlegg. En konsentrert utbygging reduserer også behovet for utbygging av kraftledninger, og dermed det totale omfanget av naturinngrep. Det bør derfor, etter departementets mening, vektlegges å legge til rette for en konsentrert utbygging."

Bjerkreim kommune har gitt uttrykk for sitt syn i brev av 28. februar 2008 til Miljøverndepartementet, der det bes om at fylkesdelplanen ikke stadfestes, og i brev av 23. juni 2008 til Olje- og energidepartementet med bemerkninger til befaringen og de hensyn som ble trukket fram.

NVE påpeker i konsesjonsvedtaket at det området som er omfattet av de syv vindkraftverkene er det eneste området i Rogaland hvor forutsetningene for en betydelig konsentrert utbygging av meget gode vindkraftverk er til stede. NVE viser i den forbindelse til områdets meget gode produksjonsforhold og nærheten til eksisterende sentralnett med ledig kapasitet.

Vindkraftbransjens største innvending mot fylkesdelplanen er at den etter deres syn ikke har lagt tilstrekkelig vekt på at de områdene som utpekes som ja-områder må ha vindressurser og topografi som gjør dem tilstrekkelig egnet for vindkraftutbygging. I Miljøverndepartementets godkjenningsbrev heter det om dette at:

"Planen følger i hovedsak opp regjeringens mål for satsing på fornybar energiproduksjon ved å legge til rette for økt utbygging av miljøvennlig vindkraft. Det anslås i planen at det innenfor de anbefalte ja-områdene for utbygging kan innpasses vindkraftproduksjon på ca 3 TWh i fylket. Samtidig er det fra utbyggere av vindkraftanlegg stilt spørsmål ved om noen av de aktuelle områdene har tilstrekkelige vindressurser og om områdenes topografi gir grunnlag for økonomisk drift av vindkraftanlegg. Mer detaljerte konsekvensutredninger av enkeltprosjekter i konsesjonsbehandlingen vil avdekke om det er andre forhold enn de som er vurdert i planen som påvirker om det kan gis tillatelse til vindkraftutbygging i de aktuelle områdene, samt eventuell plassering og omfang av vindturbiner. Det er derfor en viss usikkerhet om realismen i å innpasse så omfattende vindkraftproduksjon i de anbefalte områdene."

6.4.2 Departementets vurdering

Departementet konstaterer at det både nasjonalt og i Rogaland fylke er et mål å øke utbyggingen av vindkraft betydelig. Nasjonalt følger dette blant annet av fornybarforpliktelsene relatert til fornybardirektivet og det norsk-svenske elsertifikatmarkedet. Rogaland fylke har et mål om 2,5 TWh ny vindkraft innen 2020.

Også de berørte kommunene ønsker å legge til rette for en betydelig utbygging av vindkraft i området. Dette er blant annet kommer til uttrykk i høringsuttalelser til konsesjonssøknadene og i brev av 28. februar 2008 fra ordførerne i Bjerkreim, Gjesdal, Sokndal og Time til Miljøverndepartementet i anledning godkjenning av FDP-vind.

Departementet skal bemerke at selv om FDP-vind i utgangspunktet legger til rette for utbygging av betydelig med vindkraft i fylket, er det ikke nødvendigvis slik at de hensyn, strategier og ambisjoner som følger av de ulike plandokumentene og regionale og lokale politiske standpunkter uten videre lar seg forene. Videre er det klart at en betydelig utbygging av vindkraft innen 2020 krever at det vesentligste av den vindkraften som skal realiseres er kommet godt i gang i planleggingen. Departementet viser til at regionalplanen for energi og klima i noen grad synes å ta inn over seg at FDP-vind ikke i tilstrekkelig grad legger til rette for omfanget av vindkraftutbygging som er regionalpolitisk ønskelig, og regionalplanen fremhever derfor rullering av FDP-vind som et tiltak for å nå disse målene.

Departementet merker seg at de berørte kommunene ønsker en konsentrert utbygging av vindkraft på store sammenhengende områder ut i fra en betraktning om at totalbelastningen på regionen da blir mindre enn ved mange spredte utbygginger. En slik tilnærming er også ønsket av nasjonale myndigheter, noe som blant annet kommer til uttrykk i godkjenningen av FDP-vind, der det heter at det bør legges til rette for en konsentrert utbygging. Departementet har i den forbindelse også merket seg NVEs vurdering av at det området som det er gitt konsesjoner til utbygging i er det eneste området i Rogaland der forutsetningene for en omfattende konsentrert utbygging er til stede.

Departementet finner på denne bakgrunn at FDP-vind skal vektlegges i vurderingen av om det skal gis konsesjon til de respektive prosjektene, men at den endelige konsesjonsvurderingen må bero på en helhetlig avveining av alle relevante hensyn.

6.5 VEGETASJON OG NATURTYPER

6.5.1 Innledning

FM har i sin klage på vindkraftverkene Moi-/Laksesvelafjellet, Gravdal, Skinansfjellet og delvis Eikeland/Steinsland (Bjerkreim) anført at konsesjonsvedtakene er i sterk konflikt med naturtypen kystlynghei. FM viser til at kystlynghei er den dominerende naturtypen i konsesjonsområdet, og mener det er en svakhet at konsesjonsvedtaket ikke sier noe om verdi, status eller vurdering av området i regional, nasjonal eller internasjonal sammenheng. FM mener det ikke gjøres en reell vurdering av konsekvensene for naturtypeområdet og naturtypen lokalt eller internasjonalt. FM har også i merknadene til NVEs innstillinger i planendringssøknadene for henholdsvis Stigafjellet og Måkaknuten pekt på konflikter med kystlynghei.

Også Naturvernforbundet og NBF peker på konflikt med naturtypen kystlynghei.

Naturtypen *kystlynghei* er oppført på Artsdatabankens *Rødliste for naturtyper (2011)* som sterkt truet (EN). Den viktigste trusselen mot kystlynghei oppgis å være opphør av beitebruk med påfølgende gjengroing og/eller skogplanting.

Planten *klokkesøte* er oppført på Arsdatabankens *Rødliste for arter (2010)* som sårbar (VU). Statusen er hevet fra sterkt truet (EN) på rødlista av 2006. En viktig trusselfaktor synes å være redusert lyngvegetasjon til fordel for annen vegetasjon. Klokkesøte har sin hovedutbredelse i Norge langs kysten i Vest-Agder og Rogaland, og de norske forekomstene danner nordvestgrensa for den europeiske utbredelsen.

Kystlynghei er en direkte truet naturtype og lokalitetene i planområdene er av nasjonalt viktig verdi(klasse A). Rogaland fylke har store intakte sammenhengende heiområder. Flere av de omsøkte vindkraftverkene vil berøre deler av disse viktige heiområdene. Terrenginngrep ved bygging av vindturbiner, oppstillingsplasser og veier vil berøre områder med kystlynghei, blant annet gjennom nedbygging og fragmentering.

6.5.2 Vegetasjon og naturtyper i de enkelte prosjekter

Ulvarudla

Planområdet til Ulvarudla vindkraftverk er preget av småkupert og skiftende heilandskap. Kystlynghei i kombinasjon med vann og myr dekker i stor grad planområdets arealer. I de vestlige deler av planområdet er kystheilandskapet godt skjøttet gjennom beite. Mindre deler av planområdet består av skog, hovedsakelig kulturbarskog. Kystlyngheiene i planområdet preges hovedsakelig av fuktheier, men på godt drenerte steder forekommer det tørrhei.

Innenfor planområdet er det registrert forekomster av klokkesøte. Det er ikke registrert andre truede eller nær truede plantearter i planområdet. Konsekvensen for klokkesøte er i konsekvensutredningen vurdert som middels negativ.

De samlede konsekvensene for naturtyper, vegetasjonstyper og flora vurderes av fagutreder som store negative.

Ifølge konsekvensutredningen er kystlynghei den dominerende naturtypen i planområdet og vil bli relativt sterkt berørt. Konsekvensutredningen peker på at utbyggingen vil medføre store fysiske inngrep i lyngheilandskapet innenfor planområdet. Direkte beslaglagte arealer vil utgjøre under 5 prosent, men beslaget vil føre til fragmentering og redusert verdi av området. Utbyggingen vil medføre at et nasjonalt verneverdig område for kystlynghei blir redusert i verdi. For dette kystlyngheiområdet vurderes omfanget å være stort negativt med meget stor negativ konsekvens. Virkningsomfanget for kystlynghei sett i en større sammenheng og konsekvensene for hele planområdet sett samlet, vurderes å bli noe mindre.

Etablering av nettilknytning for prosjektet ved 132 kV ledningen Rånaheia - Holmavatnet/Steinsvatnet er i konsekvensutredningen vurdert til å ha ubetydelige negative konsekvenser for naturtyper og vegetasjon. Kraftledningen parallellføres i stor grad med eksisterende 300 kV kraftledning Kjelland–Stokkeland. Konsekvensene for klokkesøte og kystlyngheiene i området, vurderes som ubetydelige.

Måkaknuten

Konsekvensutredningen peker på at etablering av Måkaknuten vindkraftverk vil medføre en fragmentering av den østlige delen av et større kystlyngheiområde, som reduserer verdien av området. Kystlyngheiene i planområdet inngår i et større, sammenhengende område som er gitt stor verdi. Det er en relativt begrenset del av det sammenhengende kystlyngheiområdet som blir berørt. Konsekvensutredningen vurderer det relativ virkningsomfanget for området å være begrenset. Klokkesøte er ikke registrert innefor planområdet til Måkaknuten.

Stigafjellet

For Stigafjellet er kystlynghei dominerende naturtype i de høyereliggende områdene. Kystlyngheien er i stor grad preget av gjengroing og tilplanting. Myr dekker samlet sett 5 prosent av planområdets areal. Kulturbarskog (plantefelt) og bjørkeskog dekker vesentlige arealer i de lavereliggende deler av planområdet.

Klokkesøte finnes spredt i området, men konsekvensutredningen vurderer konsekvensene for klokkesøte som liten negativ.

Kystlynghei i planområdet vil ifølge konsekvensutredningen for Stigafjellet bli forholdsvis mye påvirket av utbyggingen gjennom fragmentering. Kystlyngheien i planområdet er imidlertid allerede fragmentert, noe som reduserer verdien og gjør den mindre utsatt for ytterligere fragmentering. Gjengroing i området er også langt fremskredet, og forekomsten reduseres i takt med gjengroingen. Konsekvensutredningen vurderer samlet sett utbyggingen til å få middels negative virkninger for kystlyngheiene i planområdet.

Hovedalternativet i Statskogs søknad om ny nettilknytning vil gå gjennom tilnærmet uberørt kystlynghei. Denne nettilknytningen forutsetter imidlertid utbygging av Moi-/Laksesvelafjellet vindpark og inngrepet vil ifølge konsekvensutredningen i denne sammenheng være lite/ubetydelig. Den andre alternative nettilknytningen kommer ifølge konsekvensutredningen ikke i konflikt med kystlynghei.

Moi-/Laksesvelafjellet

Planområdet for Moi-/Laksesvelafjellet består av utmark med lyng, myr, vann og berg. Kystlynghei utgjør, sammen med myr og vann, en karakteristisk landskapsmosaikk i planområdet. Fukthei dominerer store arealer i planområdet, og det finnes noe tørrhei spredt på høyereliggende partier. Forekomst av klokkesøte er begrenset i planområdet.

Den regionalt sjeldne planten sivblom er registrert i området. Sivblom er oppgradert fra nær truet til livskraftig i rødlista fra 2010.

Den planlagte kraftledningen til vindkraftverket vil, i følge fagrapporten, fragmentere de bevaringsverdige kystlyngheiene som finnes i denne delen av Bjerkreim kommune. Klokkesøte vil kunne bli berørt av mastefester. De samlede konsekvensene for naturtyper, vegetasjon og flora i influensområdet, vurderes å være middels negative.

Konsekvensutredningen legger til grunn at en utbygging av Moi-/Laksesvelafjellet med tilhørende veisystemer samlet vil føre til fragmentering av kystlyngheiene i planområdet. Store deler av planområdet har til dels intensivt beitebruk, og er derfor lite preget av gjengroing. Konsekvensene for kystlynghei i planområdet er vurdert til meget stor negativ. Noen av myrene vil også kunne bli påvirket, og konsekvensene for myr vurderes som middel negativ. De samlede konsekvensene for naturtyper, vegetasjon og flora vurderes å være store negative. Konsekvensene for klokkesøte er vurdert som middels negativ, men lite negativ dersom avbøtende tiltak iverksettes.

Skinansfjellet

Kystlynghei er dominerende naturtype i planområdet, og er noe preget av fragmentering i form av inngrep, gjengroing og plantefelt. Fukthei er dominerende vegetasjonstype, og klokkesøte er spredt forekommende i planområdet, spesielt i lavereliggende områder.

Forekomstene av klokkesøte vil i liten grad bli berørt, men anleggsveier og vindturbiner kan føre til drenering, direkte arealbeslag og endringer i voksemiljøet. Konsekvensene for klokkesøte er vurdert til middels negative.

Utbygging av Skinansfjellet vindpark vil, ifølge konsekvensutredningen, føre til stor grad av fragmentering av landskapet i planområdet. Det legges til grunn at selv om bare om lag 2 prosent av arealene i planområdet blir direkte berørt, vil kystlyngheilandskapet bli vesentlig påvirket gjennom oppsplitting av sammenhenger og stor reduksjon av verdi. Av konsekvensutredningen fremgår det at utbyggingen vurderes å ha stort negativt virkningsomfang for kystlyngheien i planområdet, men på grunn av stor utbredelse av kystlynghei ellers i fylket, vurderes virkningsomfanget i en større sammenheng å være noe mindre.

Gravdal

Kystlynghei dominerer store arealer i planområdet. Deler av lyngheia har relativt stor grad av beitebruk og er noe skjøttet gjennom brenning. Planområdet vurderes som viktig, med regional verdi. En eikeskog ved Øvrabøvatnet og i Rabali naturreservat vil ikke bli berørt av utbyggingsplanene.

Sør i planområdet finnes en bevaringsverdig edelløvskog og en begrenset forekomst av planten buntsivaks. Buntsivaks er oppgradert fra nær truet til livskraftig i rødlista av

2010. Konsekvensen av en utbygging for buntsivaks er vurdert til middels negativ, dersom etableringen av vei like ved fører til tilslamming av vannet der planten vokser.

Planområdet består stort sett av kystlynghei. Området vurderes som viktig for arten klokkesøte, de klokkesøte har en av sine viktigste forekomster i fylket innenfor planområdet. Påvirkningen av klokkesøte vurderes i konsekvensutredningen til å ha middels til stor negativ konsekvens.

Den samlede konsekvensen for naturtyper, vegetasjonstyper og flora vurderes i konsekvensutredningen å være middels negativ.

Ifølge konsekvensutredningen består planområdet stort sett av kystlynghei, men ingen delområder vurderes å være spesielt viktige. Berg i dagen og gjengroing/plantefelt bryter flere steder opp kystlyngheien, og ifølge konsekvensutredningen fremstår derfor områder som relativt lite homogent. Selv om kystlyngheien ikke vurderes som spesielt rik, er dette en viktig naturtype. Konsekvensutredningen vurderer planområdet som viktig og med regional verdi. Bygging av Gravdal vindpark vil føre til at kystlynghei innenfor planområdet blir fragmentert, noe som reduserer verdien.

Bjerkreim (tidl. Eikeland-Steinsland)og Bjerkreim transformatorstasjon
Planområdet domineres av kystlynghei som har framkommet etter skjøtsel og beite. Det sørlige området omfatter elementer av kulturlandskap, våtmark/myrområde, kystlynghei og viktige bekkedrag, og vurderes av konsekvensutredningen å være et viktig område.

Kystlyngheiene i de nordvestre deler av planområdet som grenser til Hagavatnet i vest og Butjørnane i nord, er viktig bevaringsområder. I tillegg er det sammenhengende kystlyngvegetasjon nordøst for Leksarvatnet.

Klokkesøte er utbredt i stort sett hele planområdet der fukthei og myr inngår. Konsekvensene for klokkesøte vurderes som middels til store negative.

For Bjerkreim vindpark er det utarbeidet separate konsekvensutredninger for de to delene av prosjektet. Kystlynghei dekker store deler av planområdene for både Eikelanddelen og Steinslanddelen, men er noe usammenhengende og dels preget av inngrep. I deler av planområdet er kystlyngheien mindre fragmentert. Konsekvensutredningen vurderer de to delene i Bjerkreim vindpark til å ha middels negativt omfang med middels negativ konsekvens.

Departementets vurdering
Departementet bemerker at NVE i notatet Bakgrunn for vedtak har redegjort for statusen til naturtypen kystlynghei. NVE har også vist til høringsuttalelsen fra fylkesmannen. NVE har redegjort for det som fremgår av konsekvensutredningene, og

har gjort egne vurderinger basert på materialet som foreligger. NVE er også fullt innforstått med at kystlynghei har status som svært viktig (verdi A).

Etter departementets oppfatning har NVE fattet vedtak på og dokumentert et grunnlag som tilfredsstiller naturmangfoldlovens krav til kunnskapsgrunnlag, nml. § 8 jf. § 7.

Naturmangfoldloven § 4 oppstiller mål om at mangfoldet av naturtyper ivaretas innenfor deres naturlige utbredelsesområde og med det artsmangfoldet og de økologiske prosessene som kjennetegner den enkelte naturtype. Departementet understreker viktigheten av å bevare naturtypen kystlynghei både i et regionalt og nasjonalt perspektiv. Departementet peker i den forbindelse på at de reelle arealinngrepene i planområdene er i størrelsesorden fra et par til rundt fem prosent. God planmessig arrondering av veier og oppstillingsplasser bør gjøre det mulig å redusere de direkte inngrepene i verdifull kystlynghei ytterligere. Departementet finner, som NVE, at utbygging av vindkraft også kan også ha positive virkninger for kystlyngheien, spesielt med tanke på muligheter for økt skjøtsel. Departementet finner at kystlynghei ikke i seg selv er til hinder for utbygging av vindkraft i området, men er et hensyn som inngår i den konkrete avveiingen av det enkelte prosjekt. Vekten vil variere med tilstanden, utbredelsen og graden av påvirkningen innenfor de respektive planområdene.

Klokkesøte finnes spredt rundt i planområdene, og opptrer i ulik konsentrasjon. Departementet forutsetter at disse lokalitetene unngås ved detaljplanlegging av turbinplasseringer og veier. Departementet vurderer at konsekvensene for arten klokkesøte vil være akseptable, gjennom fastsettelse av tiltak i plan for landskap og miljø. Konsesjonssøkerne viser generelt til at konsentrasjoner av klokkesøte vil unngås ved veiplanleggingen. Departementet forutsetter at dette følges opp av NVE ved godkjenning av detaljplaner.

Departementet viser til at tiltak, herunder skjøtsel, for kystlynghei skal presenteres i plan for landskap og miljø. Det samme gjelder tiltak for bevaring av klokkesøte og andre truede og nært truede vegetasjonstyper. Departementet anser de samlede virkninger for kystlynghei som akseptable. Selv om vindkraftverkene vil redusere landskapsverdiene kystlyngheien representerer, medfører ikke selve arealinngrepene at kystlyngheien som naturtype trues i et slikt omfang at det er i strid med forvaltningsmålet for naturtyper i nml. § 4.

6.6 Fugl

6.6.1 Bakgrunn og kunnskapsgrunnlag

NVE finner i konsesjonsvedtaket at beslutningsgrunnlaget hva gjelder informasjon om fugl er vesentlig bedre enn det som er normalt i vindkraftsaker. NVE viser i den forbindelse til de gjennomførte konsekvensutredningene, kartleggingene høsten 2007 og tilleggsutredningene av rovfugl og hubro 2009. Departementet viser i den

forbindelse til NVEs vurdering av konsekvensutredningene i fellesvedtaket av 16. desember 2009.

For departementets klagebehandling foreligger også resultater fra forundersøkelsene av rovfugltellinger gjennomført høsten 2011 av Ambio Miljørådgivning i rapporten *Rovfugltrekk i planlagte vindparker i Sør-Rogaland, forundersøkelser i 2011* av mars 2012. FM skriver i klagen sin at det finnes rimelig oversikt over størrelse, artssammensetning og lokalisering av rovfugltrekket i regionen, mens det er lite kunnskap om hvordan vindkraftanleggene vil påvirke rovfuglene.

Når det gjelder hubro foreligger resultatene fra forhåndsundersøkelser, oppsummert i rapporten *Hubro Bubo bubo på Høg-Jæren/Dalane: Bestand, arealbruk og habitatvalg* (Ecofact april 2012). Departementet har i tillegg vurdert rapporten *Hubro på Sleneset og vindkraft* (NINA Rapport 264/2007) og *Handlingsplan for hubro* (Direktoratet for naturforvaltning rapport 2009-1).

Departementet finner at kunnskapsgrunnlaget om forekomstene av og bestandssituasjonen for både hubro og annen rovfugl er godt innenfor hva som med rimelighet kan pålegges for konsesjonsbehandling av vindkraftprosjekter, jf. nml. § 8 og forvaltningsloven § 17.

6.6.2 Hubro

Innledning
Hubroen er oppført på norsk rødliste for arter 2010 med statusen sterkt truet.
Flere klageparter mener den forutsatte buffersonen på 1 km mellom hekkeplass for hubro (rødlistet: sterkt truet) og nærmeste vindturbin ikke er tilstrekkelig. Det vises i den forbindelse blant annet til at det kan bli etablert nye hekkeplasser innenfor hubroterritoriene og at hubropar veksler mellom flere hekkeplasser innen territoriene.

Både i nærheten og innenfor det samlede, opprinnelige planområdet for alle de konsesjonssøkte vindkraftverkene er det en rekke hekkelokaliteter for hubro. Tilleggsutredningen fra 2009 skisserer dessuten 11 hubroterritorier/-leveområder, hvorav seks er i berøring med planområdene til de konsesjonsgitte prosjektene.

For å redusere konfliktpotensialet med hubro la NVE til grunn en buffersone på 1 km mellom kjente hekkelokaliteter og nærmeste turbin. Dette har blant annet ført til at planområdene til Skinansfjellet og Bjerkreim er noe redusert. Departementet viser til at forundersøkelsene (Ecofact april 2012) angir at hubro holder en unnvikelsesavstand til bebyggelse og infrastruktur på 500 meter i hekkeperioden og 340 meter ellers. En buffer på 1 km gir derfor i utgangspunktet god margin. Departementet viser videre til at fagrapporten for fugl oppgir at hubroens foretrukne jaktområde er lavlandet, som i liten grad berøres av planområdene for vindkraft.

Etter NVEs justeringer av planområdene er minste avstand mellom hekkeområde for hubro og skissert turbinpunkt 1 km i de konsederte og anbefalte prosjektene. I konsesjonen til Skinansfjellet er denne avstanden ytterligere økt gjennom departementets justeringer under denne klagebehandlingen. For øvrig er det hekkeområde for hubro innenfor planområdet til Ulvarudla.

Hubro og de enkelte prosjekter

Moi-/Laksesvelafjellet

Konsekvensutredningen peker på at det er mye som tyder på at hubro hekker nær planområdet til Moi-/Laksesvelafjellet. Hubroen ble hørt synge fra to aktuelle hekkeområder nord og vest for planområdet i 2006 og 2007. Basert på sporfunn og arealvurderinger kan det ligge ytterligere to hubroterritorier sør og øst for planområdet, men dette er usikkert. Det er ikke lokalisert reirplasser for arten i influensområdet, og arealbruken til aktuelle par er ikke avdekket. Det hefter i følge konsekvensvurderingen stor usikkerhet med hensyn til virkningene for hubro. Det forventes at reduserte næringsområder, kollisjonsrisiko og økt forstyrrelse vil kunne gi negative virkninger for hekkebestanden nær og i vindparken. Virkningsomfanget for hubro vurderes av konsekvensutredningen til å være minst middels negativ, men er usikkert. Samlet sett vurderes det at utbyggingen av vindparken vil kunne få inntil store negative konsekvenser dersom reirplasser ligger tett opptil vindparken.

Brusali-Karten

Av konsekvensutredningen går det frem at registreringer våren 2007 tyder på at hubro hekker i planområdet, men dette er foreløpig ikke dokumentert. Det er imidlertid godt dokumentert at planområdet inngår i territoriet til 1-2 par hubroer. Foreløpige funn våren 2007 tyder på at arten hekker innenfor 500 meter fra flere planlagte turbiner Utbygging vil medføre vesentlige habitatendringer og økt forstyrrelse tett opptil det sannsynlige reiområde for hubroparet, og det må derfor forventes at hubroparet vil redusere bruken av dette reiområdet. Virkningene for paret og ungeproduksjon vil avhenge av om det er andre aktuelle reirplasser for paret, og hvor disse ligger. Konsekvensutredningen peker imidlertid på at utbyggingen ikke forventes å føre til at et permanent territorium blir oppgitt på kort sikt. Virkningsomfanget for det territorielle hubroparet som trolig hekker i planområdet er noe usikkert.

Ulvarudla

2-4 par hubro har deler av sitt territorium innenfor planområdet. I det øvrige influensområdet er det registrert to hekkeområder for hubro. For den nordligste hubrolokaliteten i planområdet vil flere turbiner og tilhørende veier bli plassert innenfor 500 meter fra reirplassen. Konsekvensutredningen peker på at det forventes at byggingen fører til at hubroen på kortere og/eller lengre sikt reduserer bruken av planområdet vesentlig. Det er også sannsynlig at paret oppgir bruken av den aktuelle reirplassen og eventuelle nærliggende reirplasser i området.

Minst ett til to hubropar til vil kunne bli negativt berørt av utbyggingen. Også for dette paret ligger den nærmeste turbinen under 500 meter fra reirområdet.
Konsekvensutredningen peker på at det er usikkert om dette hubroparet vil akseptere etableringen av vindparken i den forstand at paret ikke oppgir å benytte de to kjente reirplassene. Utbyggingen vil kunne få negative virkninger for ytterligere to hubropar i/ved planområdet. Konsekvensutredningen viser til at alle hubroparene i og ved planområdet vil kunne være utsatt for kollisjon med turbinene, selv om flygehøyden for uglene normalt ligger lavere enn rotorhøyden.

Det samlede virkningsomfanget for hubro i planområdet vurderes som stort negativt. Konsekvensutredningen peker på at i en regional sammenheng vil relativt mange par bli negativt berørt av utbyggingen noe som kan få betydning i nasjonal sammenheng. Utredningen finner at konsekvensene uansett vil være store negative.

Måkaknuten
Måkaknuten berører et kjent og et sannsynlig territorium for hubro. Reirplasser befinner seg innenfor 3 km radius fra planområdet. Konsekvensutredningen vurderer sannsynligheten for påvirkning av bruk av reirplasser og ungeproduksjon som liten, da de viktigste næringsområdene ikke ligger innenfor planområdet. Kun mindre deler av planområdet inngår i territoriet.

Stigafjellet
Planområdet til Stigafjellet vindkraftverk inngår i et hubroterritorium, men har trolig mindre betydning for arten.

Bjerkreim og Bjerkreim transformatorstasjon
Under feltarbeidet ble det funnet flere spor etter hubro i planområdet, spesielt i de indre deler. Det er usikkert om arten hekker her. Helt sørøst i planområdet ble det også funnet spor etter hubro. Dette området kan ha betydning som rope- og næringsområde for arten. Det foreligger i tillegg opplysninger om en reirplass mer sentralt i planområdet, men det ble ikke funnet spor etter arten under feltarbeidet. Det er usikkert om hubroen i dag hekker i planområdet, men det er sannsynlig at området i det minste inngår i et hekketerritorium for arten. Det er ikke registrert hekking her siden 1992.

Gravdal
Planområdet inngår trolig i minst ett hekketerritorium for hubro. Det er sannsynlig, men ikke sikkert, at territoriets reirplasser ligger utenfor planområdet.
Det forventes at artens bruk av planområdet vil bli redusert ved en utbygging. Hvilken betydning endret arealbruk vil få for det eller de territorier som benytter planområdet er usikkert. Territorienes størrelse, reirplassenes beliggenhet og planområdets betydning vil være faktorer som spiller inn. Potensielt viktige næringsdyr for hubroen har generelt sett lav tetthet i planområdet, og det antas derfor at planområdet ikke er territoriets viktigste næringsområde for arten. Fagutreder peker på at normalt er

lavereliggende kulturlandskap med tilhørende myrer og vann de viktigste næringsområder for hubro i denne type landskap. Under forutsetning av at hubroen ikke hekker i planområdet, vil redusert arealbruk her ikke nødvendigvis få store konsekvenser for paret. Dersom det derimot ligger benyttede reirplasser innenfor planområdet, vil en vindparkutbygging få større konsekvenser for hubroen. En utbygging av vindparken vil da i det minste kunne gi redusert ungeproduksjon for det aktuelle paret og/eller føre til at paret oppgir hekkeområdet.

Skinansfjellet

Det er lite sannsynlig at mer enn ett par hubro vil utgå dersom Skinansfjellet vindpark bygges ut. Planområdet for Skinansfjellet ligger i utkanten av 2 hubroterritorier, mens det tangeres av et tredje. Det er derfor ingen hubroterritorier som har sin sentrale plassering i planområdet for Skinansfjellet.

Undersøkelser tyder på at det er ett territorium som overlapper mest med planområdet for Skinansfjellet. For dette territoriet er de to reirplassene som brukes av dette paret lokalisert i et område nord for Skinansfjellet. Denne hekkeplassen befinner seg i et område som opprinnelig var en del av Skinansfjellet vindpark, men dette området ble tatt ut i forbindelse med NVEs konsesjonsavgjørelse og vilkår om en buffer på 1000 meter til hubroreir.

Hubro nord for Skinansfjellet er GPS-merket og den fremgår i siste rapport fra Ecofact i forbindelse med arealanalyse. Det er dannet et godt bilde av arealbruken til hubroen nær Skinansfjellet, noe man ikke har for de hubroene som ikke er GPS-merket i undersøkelsesområdet. GPS-plott og statistisk beregning av hjemmeområdene til hubroen viser at denne i all hovedsak (rundt 99 pst. av tiden) beveger seg utenfor planområdet for Skinansfjellet i vår/sommer (rundt hekkeperioden), mens den bruker et noe større hjemmeområde høst/vinter. Det er derfor utkanten av territoriet/hjemmeområdet til hubroen som berører planområdet for Skinansfjellet, og kjerneområdene berøres ikke av planområdet for Skinansfjellet. Avstanden fra nærmeste turbin i planområdet NVE har lagt til grunn og til kjerneområdet vil ikke være mer enn 400-500 meter.

Avgrensning av territorier/lokalisering av hekkeplasser for to andre hubropar viser også at det er utkanten av territoriene/hjemmeområdene for disse som berører planområdet for Skinansfjellet. Det er sannsynlig at hubroen i stor grad vil kunne sky planområdet på kortere eller lengre sikt dersom Skinansfjellet bygges ut. Dette kan føre til at et territorium utgår på sikt, eller i det minste at reproduksjonen reduseres. Departementet har derfor etter en konkret vurdering av hubroens arealbruk funnet det nødvendig å trekke en noe større avstand til planområdet til Skinansfjellet vindkraftverk, se punkt 7.2 nedenfor.

Departementets vurdering
Departementet vurderer at beslutningsgrunnlag for virkninger på hubro er vesentlig bedre enn hva som er normalt i vindkraftsaker. Gjennom konsekvensutredninger, forundersøkelser og GPS-merking er det for visse områder kartlagt reirlokaliter, territoriegrenser og faktisk bruk av territoriene. Likevel hersker en viss usikkerhet med hensyn til lokalisering og bruk av reirplasser og omfang og bruk av de territoriene som ikke er GPS-undersøkt. Det vil ikke være mulig å kartlegge på forhånd hvordan de ulike hubroparene vil reagere på utbyggingene.

Fagutredningene antar at hele undersøkelsesområdet, inkludert planområdene for vindkraft i Hå og Bjerkreim, overlapper mer eller mindre med hubroterritorier. Ambio og Ecofact lagde en oversikt over hubroterritoriene i 2009 i forbindelse med utredning av sumvirkninger. Hubro regnes som meget sensitiv for forstyrrelse og inngrep nær reirplassen. Ecofact har i rapporten fra forhåndsundersøkelsen vurdert at hubro generelt foretrekker å være mer enn 500 meter fra bebyggelse/samferdsel i hekketiden og mer enn 340 meter fra dette habitatet utenom hekketiden. Tilleggsutredningen av mai 2009 oppgir 400 meter som en slags smertegrense mellom hubroreir og bebyggelse. Naturvernforbundet har i tidligere høringsuttalelser til prosjekter i Bjerkreimsklyngen anbefalt en buffer på 600 meter til hubroreir. Arealanalysen som Ecofact har gjort for hubro ved Skinansfjellet i undersøkelsesområdet viser, etter departementet vurdering, at hubroens konkrete arealbruk varierer fra år til år og mellom sesonger. Landskapet rundt hekkeplassene har også stor betydning for hvor langt unna planområdet for vindturbinene hubroen normalt oppholder seg. Departementet finner at innføringen av en buffer på 1000 meter fra hubroreir vil være en forsvarlig og omfattende nok buffersone. De konkrete opplysninger om arealbruk og føre-var-betraktninger tilsier imidlertid en noe større sone for Skinansfjellet vindkraftverk.

Ecofactrapporten omhandler areal og habitatbruk hos hubrobestanden i Høg-Jæren/Dalaneområdet basert på 11 voksne og 2 unge GPS-merkede hubroer. Bestanden i dette området er av Ecofact beregnet til omlag 20 hubropar. Vindkraftverkenes planområder utgjør kun om lag 10 prosent av dette arealet, og med unntak av en gammel registrering i planområdet til bjerkreimprosjektet, er det ingen registrerte reir innenfor planområdene.

NVE viser til at det er en forholdsvis høy tetthet av hekkende hubro i regionen. I eller nær planområdene for Ulvarudla, Brusali-Karten, Skinansfjellet og Bjerkreim er det påvist reirlokaliteter. NVE har pålagt en buffersone på 1000 meter mellom planområdene og kjente reirlokaliteter. Departementet viser til at denne avstanden er i samsvar med det som er anbefalt i fagutredningene, jf. tilleggsutredningen av mai 2009. Departementet er av den oppfatning at en buffersone på 1000 meter opprettholder en sikker avstand til reirlokalitetene, herunder også lokalitetene nord for plangrensen på Skinansfjellet vindkraftverk.

Departementet peker på at en konsentrert utbygging vil ha middels til store konsekvenser for hekkende hubro i planområdene. Departementet vurderer at opprettelse av en buffersone på 1 km normalt vil ivareta hubroen i tilstrekkelig grad.

Det er liten kunnskap om potensiell kollisjonsrisiko mellom hubro og vindturbiner. Det er kjent kun et par tilfeller internasjonalt der vindturbiner har drept hubro, men overføringsverdien av disse funnene har klare begrensinger. Relevant faglitteratur antar at kollisjonsrisikoen for hubro er vesentlig lavere enn for havørn. Hubroen har generelt en flyvehøyde lavere enn turbinbladene og har et annet fluktmønster uten termikkbasert stigning. Hubroen har heller ikke territorielle luftkamper, slik havørna kan ha. Tilleggsutredningen angir at hubroens flyvehøyde normalt vil ligge godt under turbinvingenes nedre posisjon, men at særlig det kuperte landskapet kan medføre at fuglene skrur seg opp i høyden slik at det kan reises spørsmål om kollisjonsfare.

Hubroen er var for forstyrrelser, særlig i hekkeperioden. Det viktigste avbøtende tiltaket er fred rundt reiret gjennom opprettelse av buffersoner og restriksjoner i byggeperioden, men også skjøtsel av lynghei og nedkutting av skogteiger samt isolering av 22 kV luftledninger er mulige avbøtende tiltak.

Departementet vurderer de negative konsekvensene for hubro ved en utbygging av Ulvarudla til å være store. Måkaknuten og Stigafjellet har mindre konflikt med hubro. Gravdal og Bjerkreim vindkraftverker vil antakelig ikke ha stor negativ påvirkning på arten. Det er ikke usannsynlig at det finnes lokaliteter mellom planområdene. For hubroterritoriet nord for planområdet til Skinansfjellet er aktiviteten til hubroen kartlagt gjennom GPS-overvåkning. Planområdet benyttes kun i mindre grad. Plangrensen til Skinansfjellet er justert for å få en ytterligere buffer mot disse to lokalitetene, se nærmere omtale under samlet vurdering nedenfor.

Departementets viser til den omfattende foreliggende dokumentasjonen med undersøkelser, herunder GPS-merking av flere hubroer, og underlagsdokumentasjon hva gjelder eventuelle virkninger for hubro. Departementet finner at NVE har fattet vedtak på et meget godt dokumentert grunnlag, som overstiger naturmangfoldlovens krav til kunnskapsgrunnlag, jf. § 8.

Departementet viser til at ingen hekkeplasser ligger innenfor 1 km radius fra de konsederte vindkraftverkene og at kollisjonsrisikoen mellom hubro og vindturbiner alt i alt er begrenset. Departementet legger likevel til grunn at enkelte hekkesesonger ved de mest utsatte reirplassene kan bli påvirket, og at enkeltindivider av hubro kan bli drept som følge av kollisjoner. Departementet viser til at regionen antas å være mer eller mindre "mettet" av hubroterritorier og antar at frafall av enkeltindivider av hubro på sikt vil bli erstattet med nye. Departementet finner på denne bakgrunn at utbygging av vindkraft i området ikke vil påvirke bestanden i regionen på en slik måte at det er i strid med forvaltningsmålet for arter i nml. § 5. For vurderinger av hubroens betydning

for de enkelte prosjekter, herunder justeringer i planområdet til Skinansfjellet, vises det til drøftelsen nedenfor.

6.6.3 Øvrige fuglearter

Innledning
Trekket av rovfugl i og ut av Norge om høsten er ikke godt kartlagt gjennom tidligere undersøkelser. Trekkruter er spredt og trekkruter går i mange retninger. Metoder, dekningsgrad og lokale forhold er svært forskjellige fra sted til sted og klimatiske forhold har stor betydning, noe som gjør at ulike tellinger er vanskelig å sammenlikne. Etter flere omfattende undersøkelser, er det avdekket et større trekk av rovfugl i grenseområdet mellom Dalane og Jæren, vest for planområdet. Mellom 2004 og 2006 ble det gjennomført trekktellinger ved Matningsdal og Lassaskaret, samt utarbeidet årsrapporter for trekkets omfang. Det er gjennom disse tellingene avdekket et omfattende rovfugltrekk i området, omtalt som nasjonalt viktig i FDP-vind. For plan- og influensområdet er det fra NVEs side stilt krav om omfattende forundersøkelser, også for denne problemstilling. Det er gjennomført omfattende tellinger for å forsøke å avdekke bredde, omfang og retninger på trekkene, og hvordan disse eventuelt vil påvirkes av vindkraftutbygging. Det foreligger tre sentrale rapporter om rovfugltrekk fra henholdsvis 2006, 2007 og 2011.

Fra hekke- og utklekkingsområdene vil rovfuglene følge både naturlige topografiske ledelinjer som dalganger, høyderygger og vassdrag, men også bryte på tvers av disse. Høsttrekket er som hovedregel sørgående. En rekke rovfugl, som musvåk og vepsevåk, er termikktrekkere og foretrekker å følge land, slik at de unngår å velge havkryssninger der dette er mulig. Fuglene vil som hovedregel følge land østover langs kysten, før de trekker sørover.

Fra tellingene høsten 2007 ble det registrert om lag 4000 rovfugl, om lag 19 rovfugler per dag, noe som utreder betrakter som et relativt lavt tall. Det kom fram at tettheten var størst i området Karten – Moifjellet, samt vest for planområdene. Det er imidlertid flere usikkerheter med målingene, da tetthetsmålingene ikke tar hensyn til ulik dekningsgrad, og rapporten peker på at undersøkelsesområdet er noe overrepresentert på grunn av dobbel- og trippeltellinger. Utredningen peker på at tettheten av rovfugl for de øvrige planområdene var lav.

Tellingene i 2007 viser store forskjeller i antall observerte fugl fra dag til dag. Spurvehauk var den tallrikeste rovfuglarten i området, fulgt av tårnfalk, havørn og musvåk. Rapportene viser til at det er sannsynlig at flere tusen rovfugl trekker igjennom undersøkelsesområdet hver høst, noe som gir området høy verdi som trekklokalitet. Flere av artene som er registrert er truede eller nær truede. Spesielt fremheves områdets betydning for trekkende og overvintrende myrhauker(sårbar). Øvrige truede eller nær truede rovfuglarter observert innenfor planområdene er, jaktfalk(nær truet), sivhauk(sårbar) og vepsevåk(sårbar). Området fremheves også som viktig for

kongeørn. Kongeørna står oppført på internasjonale lister (Bonn), men er imidlertid ikke regnet som truet i Norge.

Tellinger fra 2011 viste at de observerte artene tårnfalk og spurvehauk utgjorde om lag 55 prosent av materialet. Ellers var det nokså høye tellinger på kongeørn, havørn, vandrefalk, myrhauk og musvåk. Blant alle studieområder var det Måkaknuten som hadde størst registrert tetthet av rovfugl, mens Skinansfjellet hadde færrest observasjoner. Rapporten fra 2012 angir at dalgangen mellom Stigafjellet og Måkaknuten synes å ha en kanaliserende funksjon for trekkende rovfugl, og under visse værforhold synes trekket å berøre spesielt studieområdet på Måkaknuten.

Undersøkelsene bekrefter at planområdene ligger sentralt for trekkende rovfugl om høsten. Trekket går på vid front, og berører kystsonen i Vest-Agder og Rogaland. I planområdene møtes flere fronter av trekkende rovfugl. Flere kommer trekkende langs kysten fra nord til sør, samtidig som en betydelig andel kommer trekkende mot kysten fra de høyereliggende områdene i fylket. Undersøkelsene viser at det likevel ikke er en spesielt stor andel av rovfugl i planområdet, grunnet trekkområdets bredde og fraværet av klare ledelinjer gjennom terrenget i planområdet. Undersøkelsene tyder på at det finnes større konsentrasjoner av rovfugl vest for planområdene.

Gjennom tellingene som er utført har det kommet frem at det aktuelle undersøkelsesområdet byr på metodiske utfordringer, spesielt på grunn av trekkets brede front som gir opphav til dobbeltregistreringer. Det går frem av rapportene at det har vist seg at det er lett å overse fugl, da trekket kan gå i store høyder og at oppdagbarheten med terrengbakgrunn er begrenset. Undersøkelsene fra 2011 viser en større tetthet av rovfugl, sammenliknet med undersøkelsene fra 2004-2007. Rapporten fra tellingen i 2011 viser til at det på grunn av manglende klare ledelinjer gjennom terrenget samt områdets store geografiske omfang, er tettheten av rovfugl ikke spesielt stor i planområdet. Rapporten fremhever samtidig de store mengdene med rovfugl i regionen, og viser til et antatt femsifret tall. Vindretning og -forhold vil også erfaringsmessig i stor grad påvirke flyverutene. Det er derfor vanskelig å sammenlikne de ulike observasjonene, da tellingene fra 2007 var preget av nord-/nordvestlige vinder, mens tellingene fra 2011 var preget av vind fra øst/sørøst og mye dårlig vær.

I konsesjonsvedtaket til NVE ble det stilt vilkår om forhåndsundersøkelser av hubro og trekkende rovfugl. Disse undersøkelsene er satt i gang under klagebehandlingen. Resultater og vurderinger av undersøkelsene av trekkende rovfugl i 2011 er sammenfattet i rapport av mars 2012 fra Ambio Miljørådgivning. Ambio konkluderer med at det er et bredt trekk av rovfugl i influensområdet. Tettheten av rovfugl vurderes ikke som spesielt stor, men fordi trekket omfatter et svært stort område er samlet antall fugl meget stort, kanskje mange tusen. Av snaut 300 observerte fugler var om lag 55 prosent tårnfalk og spurvehauk.

Fugl i de enkelte prosjekter

Moi-/Laksesvelafjellet

Moifjellet og Laksesvelafjellet ligger sentralt til med hensyn til trekkende rovfugl om høsten. Materialet tyder på at minst et tilsvarende antall rovfugl trekker over her om høsten som ved de viktigste fra før av kjente trekkstedene for rovfugl i Norge. Trekket vurderes å ha nasjonal verdi. Fra rapporten Mjølsnes 2006 går det frem at artsutvalget omfatter stort sett alle dagrovfugler som hekker i Norge, men arter som spurvehauk, tårnfalk og musvåk er spesielt tallrike. Videre pekes det på at det foreløpig ikke er helt avklart hvilke ruter rovfuglene bruker etter at de har passert observasjonsområdene ved Lassaskaret. Det er likevel sannsynlig at en relativt stor andel av de observerte rovfuglene flyr over Moi-/Laksesvelafjellet under trekket. Mjølsnes (2006) beskriver en "rundkjøring" for det nordgående trekket i dette grenseområdet mellom Time, Bjerkreim og Hå kommuner, og at det for mange av de rovfuglene som kommer sørfra synes å være en avbøyning av trekket i østlig retning i området ved Moifjellet.

Fjellplatået Moifjellet-Kartens utforming gir gunstige oppdriftsforhold og ledelinjer for trekkende rovfugl. Rapporten peker spesielt på søndre kant av høydedraget, der det vil dannes oppadstigende luftstrømmer under forhold med soloppvarming. Videre vil det langs kanten av høydedraget kunne dannes vindkanaler som rovfuglene følger. Observasjoner i 2005 tydet også på det samme, da vind fra sørøst ble presset opp langs sørsiden av Moifjellet, noe som førte til at rovfugler trakk langs/over søndre kant av høydedraget, mot vindretningen. Rapporten peker på at observasjonene er tilfeldige under en lang trekkperiode for rovfugl.

Konsekvensutredningen peker på at det foreløpig er tegn som tyder på at Moifjellet og Laksesvelafjellet i det minste under visse vindretninger og oppdriftsforhold ligger i trekkleden for noen av rovfuglene som observeres i området.

Av tilleggsutredningen fra mai 2009 går det frem at høydedraget på Laksesvelafjellet antas å ha samme funksjon som høyderyggen på Moifjellet.

SAE oversendte ved e-post av 6. desember 2011 et kart over justert planområde for Moi-/Laksesevelafjellet vindkraftverk. Justeringen innebærer at byggesonen for vindturbiner er trukket noe lengre vekk fra dalgangen sør for anleggsområdet. Bakgrunnen for justeringen er å skape større avstand til termikkområdet for rovfugl i den bratte nordskrenten av dalgangen. Ved brev av 22. juni 2012 foreslår SAE at det som avbøtende tiltak legges begrensninger på plassering av turbiner langs høydedraget fra Trollhaugstjørni til nord for Joneknuten. Tellingene under forhåndsundersøkelsene tilsier en særlig stor tetthet av rovfugl i dette området.

Brusali-Karten

Planområdet til Brusali-Karten omfatter høydedraget Moifjellet-Karten, som i Konsekvensutredningen og tellingene i 2007, fremheves som et viktig område for

rovfugl. Prosjektet vurderes derfor for å ha potensielt store konflikter med rovfugl. Det vises for øvrig til vurderingene under Moifjellet ovenfor.

Ulvarudla/Måkaknuten og Stigafjellet

Ulvarudla vindkraftverk er det største omsøkte anlegget. NVE peker også på mulige negative virkninger for fugl for den omsøkte kraftledningen ned til Bjerkreim transformatorstasjon. Det er registrert flere antatt hekkende par av rødlistede fuglearter i og nær planområdet til Ulvarudla vindkraftverk. Det samme gjelder innenfor planområdene til det nedskalerte prosjektet Måkaknuten og for Stigafjellet. Området Kvesfjellet-Måkaknuten er et viktig område for vandrefalk og havørn store deler av året, og kan påvirkes negativt av prosjektene, da det kan oppstå kollisjonsfare for fugl.

Måkaknuten ble fremhevet i den siste tellingen (2011) som det området med flest registrerte rovfugler. Rapporten trekker frem dalgangen mellom Stigafjellet og Måkaknuten som et konfliktpunkt med deler av rovfugltrekket. Det pekes på at denne dalgangen synes å ha en kanaliserende funksjon for det sør- og vestgående trekket. Rapporten peker på topografi, vindretning og soloppvarming som forklaring på konsentrasjonen av rovfugl i Måkaknuten studieområde i 2011. Det fremheves at det kan ligge metodiske svakheter bak registreringene i 2011, da særlig en telledag utmerker seg med et stort antall registreringer og kun Måkaknuten og Stigafjellet ble overvåket den dagen.

Bjerkreim

Hønsehauk (nær truet), vandrefalk, sangsvane, storlom (nær truet) og havørn hekker trolig nær planområdet. Bredden av rovfugltrekket tilsier at planområdet vil berøres av rovfuglarter, men det er usikkert i hvilken grad. Rapportene fra tellinger og konsekvensutredning har ikke fremhevet Bjerkreim vindpark som et spesielt utsatt prosjekt med hensyn til rovfugltrekket.

Gravdal

Området sør for planområdet til Gravdal vindkraftverk utpekte seg i tellingene fra 2007 med konsentrasjon av trekkende våk på høydedraget Soltuva. Dalgangen fra Ognadal til Homsevatnet, på vestsiden av planområdet, var antatt i følge rapporten å ha en kanaliserende funksjon for trekkende rovfugl. Potensielle øvrige konflikter med rovfugl sammenlignet med de andre prosjektene er ikke spesielt fremhevet i fagrapportene for Gravdal vindkraftverk. Lokalt viktige arter som dvergfalk og ravn hekker innenfor planområdet. I tilgrensende områder er det biologiske mangfoldet mer variert. Her finnes rødlistede arter som hubro, storlom, havørn og hønsehauk som hekkefugler.

Skinansfjellet

Prosjektet er fremhevet i konsekvensutredningen som det området som har minst konflikt med rovfugl blant de omsøkte vindkraftverkene. Likevel påpekes bredden av trekket, som strekker seg over de samlede plan- og influensområdene. Skinansfjellet vurderes i konsekvensutredningen til å ha små konflikter med trekket.

Departementets vurdering
Departementet baserer seg på rapportene fra 2007 og 2011, i tillegg til konsekvensutredning og NVEs vedtak, og finner at kunnskapsgrunnlaget er tilstrekkelig for å vurdere eventuell påvirkning på rovfugl. Departementet finner at det er mange usikkerhetsmomenter hva gjelder antall rovfugler og trekkets aktuelle utbredelse og størrelse og graden av negativ påvirkning vindkraftutbyggingen vil få for rovfugl. Forundersøkelser med tellinger gjennomført i 2007 og 2011 konkluderer med at det vanskelig kan gis noen pekepinn på hvor mange rovfugler som vil kollidere med turbinene. Det er kun registreringer i driftsperioden som vil belyse dette. I tillegg går rovfugltrekket på såpass bred front at dobbeltregistreringer kan være hyppige, uten at det er mulig å si noe mer om dette. Det vil si at det for tellingene ikke kan trekkes noen sikre konklusjoner. Det går frem av rapporten fra tellingen i 2011 at de geografiske forskjellene i fordeling av rovfugl først og fremst knytter seg til lokal topografi og ledelinjer i landskapet. Ulike vindforhold(retning og styrke) påvirket også de lokale konsentrasjonene av rovfugl. Noen prosjekter i planområdene skiller seg likevel ut.

Fagutredningene konkluderer med at det går et bredt trekk av rovfugl i influensområdet. Trekket omfatter et stort område, og samlet antall fugl er meget stort. Tettheten av rovfugl vurderes imidlertid ikke som spesielt stor. Tellingene høsten 2011 tyder på at konsentrasjonen av trekkende rovfugl er størst vest for planområdene for vindkraftverkene. Ifølge Ambio understreker dette inntrykket fra undersøkelsene Tysse gjorde i 2007.

Departementet finner at Moifjellet er i en særstilling når det gjelder topografi. Under de siste tellingene var rovfugl som flyr i sone 2 (100 meters høyde) registrert i flertall i dette planområdet. Disse er potensielt svært kollisjonsutsatt med turbinene.

Ut i fra tellingene i 2011 peker ikke Moi-fjellet seg særskilt ut når det gjelder tetthet av observert rovfugl. Det er påpekt mange problemer med metodene og at resultater er beheftet med flere feilkilder. Eldre tellinger (2004-2007) viser derimot en tendens til større tetthet av rovfugl ved høydedragene i planområdet til Moi-/Laksesvelafjellet og Brusali-Karten enn de andre prosjekter. Spesielt er høyderyggen Moifjellet-Brusaknuten-Karten utpekt som et viktig funksjonsområde for flere rovfuglarter, der det lett oppstår termikkoppdrift og oppvinder. Dette var tydelig under tellingene i 2007. Av tilleggsutredningen fra mai 2009 konstateres det at det var grunnlag for å hevde at høydedraget er et sentralt område for trekket av rovfugl i undersøkelsesområdet. I utredningen pekes det på at de tilgrensende dalganger på nord- og sørsiden av platået sannsynligvis også har en god tetthet av rovfugl. Det går frem at det ikke var noen andre høydedrag i planområdene som utmerket seg på samme måte som Moifjellet-Karten.

Området Kvesfjellet-Måkaknuten fremheves som mulig konfliktpunkt med rovfugl. Dalgangene i og rundt området vurderes å kunne ha en kanaliserende effekt for trekket. Under tellingene i 2011 var det ved Måkaknuten observert størst tetthet av

rovfugl. Det vurderes å kunne oppstå kollisjonsrisiko med turbiner på Måkaknuten og i mindre grad også Stigafjellet. Departementet merker seg eventuelle negative konsekvenser for rovfugl ved en eventuell utbygging av Måkaknuten. Prosjektene Måkaknuten og Stigafjellet er vesentlig mindre enn de øvrige prosjekter, og med færre turbiner, minsker også risikoen for kollisjon for fugl.

Vestsiden av planområdet til Gravdal vindkraftverk, med dalgangen mellom Ognadalen og Homsevatnet, vurderes i rapporten for å kunne fungere som en trekkorridor, spesielt for arten musvåk. Av tellingene i 2011 går det frem at det ikke er observert en særlig stor tetthet av trekkende rovfugl i selve planområdet til Gravdal.

I følge rapportene er flere av planområdene viktige leve- og oppholdsområder for havørn. Det er kjent at havørna kan kollidere med vindturbiner. Den norske havørnbestanden er økende og livskraftig, og departementet finner at eventuelle kollisjoner med havørn ikke er i strid med forvaltningsmålet for arten, jf. nml. § 5.

Departementet peker på at Moi-/Laksesvelafjellet er et av de største prosjektene hva gjelder arealbruk og antall vindturbiner. Prosjektet er også det høyestliggende, plassert på to topper/høydedrag, hvor begge høydedrag påpekes som mulig konfliktpunkt med rovfugltrekket. Departementet vurderer at en omfattende utbygging av vindturbiner på disse høydedragene potensielt kan gi store negative konsekvenser i form av kollisjonsfare for trekkende rovfugl. Alle rapporter påpeker imidlertid metodiske svakheter. Eldre tellinger, topografiske forhold, og det store antall turbiner peker på stor potensiell konflikt med rovfugltrekket. Departementet finner at utfordringene med tanke for rovfugl er tilnærmet like som for Brusali-Karten vindkraftverk.

Departementet peker på at utbygging av vindkraft som omsøkt i planområdene kan ha negative virkninger for rovfugl i form av kollisjonsfare. Rovfugltrekket har imidlertid et stort geografisk omfang, og tettheten av fugl er begrenset. Områder utenfor planområdene, særlig i vest, antas å ha større tetthet av fugl. Departementet legger til grunn at utbygging av vindkraft i området kan medføre tap av enkeltindivider av flere rovfuglarter. Med utgangspunkt i at de oftest forekommende artene i området ikke er truede eller nær truede, og at den samlede tettheten av fugl alt i alt vurderes som moderat, finner departementet at utbygging av vindkraft i de omsøkte planområdene i utgangspunktet ikke er i strid med forvaltningsmålet for arter, jf. nml. § 5. Departementet påpeker at noen områder har større konfliktpotensial enn andre, og at det må gjøre konkrete konfliktvurderinger av det enkelte prosjekt. Det vises til vurderingene av enkeltprosjektene nedenfor under samlet vurdering.

7. SAMLET VURDERING

7.1 INNLEDNING

Departementet vil vurdere de samlede virkningene for utbygging av vindkraft i de aktuelle planområdene, herunder samlet belastning for naturmangfoldet jf. nml. § 10. NVE har vurdert de samlede virkninger av utbyggingen på side 213 følgende i bakgrunn for vedtak.

Ved vurderingen av de enkelte prosjekter vil departementet gå igjennom hvert enkelt vindkraftverk med utgangspunkt i klageanførslene. Alle prosjektene i det aktuelle området er påklaget og omfattes av departementets klagebehandling.

7.2 VURDERINGEN AV DE ENKELTE PROSJEKTER

7.2.1 Stigafjellet

Bakgrunn
Ved fellesvedtaket av 16. desember 2009 avslo NVE søknaden fra Statskog om konsesjon til Stigafjellet vindkraftverk. Avslaget var i første rekke begrunnet med at kostnadene for den omsøkte nettilknytningen var meget store, og vesentlig større enn for de øvrige vindkraftverkene.

I klagen på avslaget fremmer Statskog en alternativ og lagt rimeligere nettilknytning. NVE har vurdert de nye planene for nettløsningen og anbefaler på bakgrunn av disse at det gis konsesjon til utbyggingen. Prosjektet Måkaknuten og Stigafjellet samarbeider om en felles nettløsning ned til Bjerkreim transformatorstasjon.

FM har fremmet innsigelse til planendringssøknaden. FM viser til tidligere vurderinger av vindkraftverkets konflikt med landskap, biologisk mangfold og uberørt natur, samt at deler av planområdet er vurdert som uaktuelt for vindkraft i FDP-vind.

Planområdet for Stigafjellet vindkraftverk er ikke nærmere analysert i FDP-vind. Bakgrunnen er at deler av området (Røysland statsskog) inngår som et sikret friluftsområde i fylkesdelplan for friluftsliv, idrett, naturvern og kulturvern. Friluftsområdene i denne fylkesdelplanen ble tatt ut av analyseområdet til FDP-vind som uaktuelle områder. Konsekvensutredningen for Stigafjellet vindkraftverk anslår at utbyggingen vil gi små konsekvenser for friluftsliv. Utredningen peker på at området er minimalt i bruk og ikke tilrettelagt for friluftsliv, ut over at det drives noe jakt i jaktsesongen. Selv om det ikke er noen åpenbare turmål i området, antas det at området likevel har et visst potensial som friluftsområde. Konsekvensutredningen peker likevel på at området er preget av gjengroing, dels med plantefelt, slik at dette potensialet er stadig synkende.

På departementets befaring av området viste FM til den betydelige tilplantingen av barskog i området, og antok at den reelle verdien som friluftsområde var begrenset.

Departementets vurdering av Stigafjellet vindkraftverk
Departementets vurdering av Stigafjellet vindkraftverk er basert på den endrede nettilknytningen. Departementet finner at det er grunnlag for å gjøre en konkret gjennomgang av de hensynene som ligger bak vurderingen av området i FDP-vind. På bakgrunn av opplysninger fremkommet gjennom konsekvensutredningene og på befaringen, finner departementet at hensynet til friluftsliv i seg selv ikke er så tungtveiende at det er til hinder for konsesjon.

Stigafjellet vil kunne produsere om lag 88 GWh/år basert på en installasjon med 30 MW, og lokaliteten er meget god for produksjon av vindkraft. Departementet viser til at landskapsvirkninger og konsekvenser for kulturminner vurderes som små.

Konsekvenser for trekkende rovfugl er vurdert av NVE som moderate. Tellinger fra 2011 viser en viss tetthet av rovfugl i planområdet til Stigafjellet, men utmerker seg ikke i forhold til de øvrige prosjekter. Prosjektet vurderes i konsekvensutredningen til ikke å ha vesentlig betydning for hubro.

Kystlynghei i planområdet er preget av gjengroing og tilplanting. Etablering av Stigafjellet vindkraftverk vil føre til fragmentering. Samtidig kan vindkraftverket føre til positive virkninger for denne naturtypen ved at veinettet kan bidra til å lette arbeidet med skjøtsel. INON-området nordvest i planområdet vil reduseres moderat med om lag 1 km^2.

Departementet finner at fordelene ved utbygging av prosjektet overstiger ulempene. Klagen fra Statskog tas derfor tilfølge, og selskapet meddeles konsesjon etter energiloven for å bygge og drive Stigafjellet vindkraftverk, i tråd med NVEs innstilling til planendringssøknaden. Når det gjelder nettilknytning for Stigafjellet, viser departementet til pkt. 9 nedenfor.

Ved brev av 14. juni 2012 opplyser Statskog at foretaket ønsker å overføre konsesjonen til Stigafjellet til et nyopprettet underselskap kalt Stigafjellet Vind AS. Departementet legger de nye opplysningene om konsesjonssøker til grunn, og konsesjonen til Stigafjellet utstedes derfor til Stigafjellet Vind AS.

7.2.2 Ulvarudla/Måkaknuten

Bakgrunn
Ved fellesvedtaket av 16. desember 2009 avslo NVE søknaden fra Lyse om Ulvarudla vindkraftverk. Avslaget var i begrunnet med at de samlede direkte og indirekte virkningene for landskap. kulturminner/kulturmiljø, friluftsliv, biologisk mangfold og støy var for omfattende.

Lyse har påklaget avslaget og mener fordelene ved utbyggingen er større enn de skader og ulemper den kan innebære. Subsidiært ber Lyse om at det gis konsesjon til et nedskalert prosjekt kalt Måkaknuten. NVE anbefaler at det gis konsesjon til planendringssøknaden.

FM har fremmet innsigelse til planendringssøknaden. FM viser til tidligere vurderinger av vindkraftverkets konflikt med landskap, biologisk mangfold og uberørt natur, og mener disse ikke er redusert i tilstrekkelig grad.

Departementets vurdering av Ulvarudla vindkraftverk.
Planene for Ulvarudla vindkraftverk omfatter en installasjon på til sammen 231 MW med en estimert årlig produksjon på om lag 755 GWh.

Departementet konstaterer at planområdet for Ulvarudla vindkraftverk berørte to kjente og minst en usikker hekkelokalitet for hubro. I følge NVE er det til sammen seks kjente og trolig to ukjente leirlokaliteter for hubro i umiddelbar nærhet til planområdet. NVE fremholder særlig den nordvestlige delen av planområdet rundt Sikvelandskula som konfliktfylt.

Departementet merker seg at deler av planområdet berører viktige friluftsområder, selv om anslag på både verdien og bruken av disse spriker i de ulike kildene.

Endelig merker departementet seg at planområdet for Ulvarudla vil trekke influensområdet for den samlede utbyggingen i området vesentlig lengre nord, og dermed i vesentlig grad forsterke et inntrykk av en massiv utbygging. Departementet merker seg for øvrig at Lyse i fellesklagen på Ulvarudla og Brusali-Karten vindkraftverker ikke peker på feil eller mangler ved NVEs saksbehandling og skjønnsutøvelse, men generelt ber om en ny vurdering.

Etter en helhetsvurdering kan departementet ikke se at klagene har pekt på omstendigheter som tilsier at vedtaket endres. Departementet finner heller ikke annet grunnlag for endringer i NVEs vedtak. Klagen på NVEs avslag på konsesjonssøknaden for Ulvarudla vindkraftverk tas derfor ikke til følge.

Departementets vurdering av planendringen for Måkaknuten vindkraftverk
Departementet konstaterer at planene for Måkaknuten vindkraftverk har redusert konfliktnivået vesentlig sammenlignet med Ulvarudla-prosjektet. Departementet konstaterer at vindforholdene på Måkaknuten er meget gode. Måkaknuten har en installasjon på 66 MW og en estimert årlig produksjon på om lag 230 GWh.

Departementet viser i den forbindelse til at Måkaknuten vindkraftverk i det vesentligste overlapper med ja- og kanskjeområder i FDP-vind. Videre er prosjektet trukket godt unna kjente hubrolokaliteter. Bjerkreim og Gjesdal kommuner er positive til utbygging av anlegget.

Planområdet til Måkaknuten inngår i et omfattende rovfugltrekk. Rapporten fra tellingene i 2011 avdekker at dalgangen mellom Stigafjellet og Måkaknuten potensielt har en kanaliserende effekt for rovfugl. Departementet peker på usikkerhetene rundt kartleggingen av dette rovfugltrekket med varierende vindforhold og retninger samt mulige dobbelt- og trippeltellinger. Det er imidlertid sannsynlig at Måkaknuten vindkraftverk vil kunne medføre negative virkninger for rovfugl, herunder risiko for kollisjon med vindturbinene. Tellingene avslører at tettheten av rovfugl ikke er spesielt stor for noen av prosjektene, men omfanget av det brede trekket med flere tusen rovfugl er betydelig. Det nedskalerte prosjektet vil under en hver omstendighet ha betydelig mindre konflikt med rovfugl enn Ulvarudla.

Departementet vurderer de negative konsekvensene for naturtypen kystlynghei for å være moderate, da naturtypen allerede er fragmentert. Departementet finner at reduksjon av INON-området rundt punktet Måkaknuten ved en utbygging vil være av moderat karakter. Departementet viser til de negative virkninger for landskap, friluftsliv, kulturminner og bebyggelse, og vurderer disse virkninger til å være akseptable i forhold til de overveiende fordelene med utbygningen.

Departementet viser for øvrig til fordelene med en felles nettilknytningsløsning for Måkaknuten og Stigafjellet vindkraftverk.

Departementet har etter dette kommet til at fordelene for utbygging av prosjektet større enn ulempene, og meddeler Lyse konsesjon for Måkaknuten vindkraftverk i tråd med NVEs tilråding.

Departementet har merket seg at Lyse gjennom dialog med forsvaret synes å ha funnet gode løsninger for felles bruk av infrastruktur, og at forsvaret ikke motsetter seg utbygging av vindkraft. Departementet forutsetter at denne dialogen videreføres, og at det fremkommer i detaljplanene hvordan hensynet til forsvarsinteressene fullt ut er ivaretatt.

Lyse opplyser i e-post av 11. juni 2012 at selskapet gjennom dialog med forsvaret om bruken av skytefeltet Sikvaland-Jolifjell nå ser muligheten for en ny vurdering av vindkraft i området ved Sikvalandskula. Departementet har ikke gjort en nærmere vurdering av en separat utbygging i dette området, men viser til at dette i så fall må utredes og omsøkes som planendring på vanlig måte.

7.2.3 Brusali-Karten

Bakgrunn
Ved fellesvedtaket av 16. desember 2009 avslo NVE søknaden fra Lyse om Brusali-Karten vindkraftverk. Avslaget var i begrunnet med at de samlede direkte og indirekte virkningene for landskap. kulturminner/kulturmiljø, friluftsliv, drikkevann, biologisk

mangfold og støy var for omfattende. Planene for Brusali-Karten vindkraftverk omfatter en installasjon på til sammen 120 MW med en estimert årlig produksjon på om lag 360 GWh.

Lyse har påklaget avslaget og mener fordelene ved utbyggingen er større enn de skader og ulemper den kan innebære.

Departementets vurdering av Brusali-Karten vindkraftverk
Departementet konstaterer at det innenfor planområdet for Brusali-Karten finnes to kjente hekkelokaliteter for hubro, og at høydedraget Brusaknuten-Karten er et viktig område for stasjonære og trekkende rovfugl, herunder rødlistede arter.
Videre merker departementet seg at de vestre deler av planområdet ligger tett opp i mot det regionalt viktige friluftsområdet og mye benyttede turmålet Synesvarden, som også inngår i *Fylkesdelplan for friluftsliv, idrett, naturvern og kulturvern*. Planområdet grenser dessuten helt opp i mot vernegrensen for Synesvarden landskapsvernområde. En del av formålet med opprettelsen av dette verneområdet er å bevare et område med stor opplevelsesverdi, jf. verneforskriften punkt III. Departementet finner at etablering av vindkraftverk inn mot dette særskilte landskapsvernområdet kan påvirke opplevelsesverdiene og dermed verneformålet, og at dette må tillegges vekt i konsesjonsavveiningen, jf. nml. § 49.

Departementet merker seg for øvrig at Lyse i fellesklagen på Ulvarudla og Brusali-Karten vindkraftverker ikke peker på feil eller mangler ved NVEs saksbehandling og skjønnsutøvelse, men generelt ber om en ny vurdering.

Etter en helhetsvurdering kan departementet ikke finne at klager har pekt på omstendigheter som tilsier at vedtaket endres. Departementet finner heller ikke annet grunnlag for endringer i NVEs vedtak. Klagen på NVEs avslag på konsesjonssøknaden for Brusali-Karten vindkraftverk tas derfor ikke til følge.

7.2.4 Moi-/Laksesvelafjellet vindkraftverk

Bakgrunn
Ved NVEs fellesvedtak av 16. desember 2009 fikk SAE konsesjon til Moi-/Laksesvelafjellet vindkraftverk (heretter Moifjellet). NVEs konsesjonsvedtak inneholdt vilkår som medførte en reduksjon i planområdet og i maksimal installert effekt i anlegget sammenlignet med opprinnelig konsesjonssøknad.

Etter NVEs konsesjonsvedtak vil Moifjellet vindkraftverk ha en installert effekt på 150 MW og en årlig produksjon på om lag 500 GWh.

Departementets vurdering av Moi-/Laksesvelafjellet vindkraftverk
Departementet konstaterer at Moifjellet har svært gode vindressurser, og meget stort produksjonspotensial. Prosjektet har støtte i kommunen og blant grunneierne.

Vindkraftverket er planlagt på et markant klart avgrenset høydedrag, og vil klart endre landskapskarakteren i området. Departementet merker seg at vindkraftverket vil ligge i naturlig utsynsretning for bebyggelse nord for planområdet, og at det vil påvirke viktige turmål som Synesvarden, Urdalsnipa og Brusaknuten.

Departementet konstaterer at utbyggingen vil gi et tap av et INON-område sone 2 på rundt 7,8 km^2. Dette er godt over halvparten av det samlede tapet av INON i området for de av NVE konsederte og anbefalte prosjektene.

Fagutredningene viser samlet sett at Moifjellet har potensielt store konflikter med rovfugl. Rovfugltrekket gjennom området for vindkraftprosjektet er av meget stor verdi for naturmangfoldet. En realisering av utbyggingsplanene vil føre til fragmentering av det helhetlige naturlandskapet, og kystlyngheien i området vil bli redusert i verdi. Konsekvensutredningen vurderer konsekvensene for kystlynghei til å bli store negative, på grunn av kystlyngheiens status som truet naturtype.

Utbyggingen forventes å føre til reduserte tettheter av flere hekkende fugler. Hubroen som hekker ved planområdet forventes, ifølge konsekvensutredningen, ikke å forlate territoriet som en følge av utbyggingen, men ungeproduksjon vil kunne bli negativt påvirket. Det fremgår av konsekvensutredningen fra juni 2007 at trekkende rovfugl kan bli berørt av utbyggingen gjennom kollisjonsfare.

Gjennom tellingene i 2007 og 2011 er høydedraget vurdert som Moi-Karten et viktig område for trekkende rovfugl. Høydedraget Laksesvelafjellet er også antatt å ha stor betydning, da Laksesvelafjellet er en naturlig forlengelse av høydedraget Moi-Karten. Tilleggsutredningen av mai 2009 peker på potensiell stor konflikt med rovfugl i disse områdene. Departementet legger vekt på at høydedragene er fremhevet som et kjerneområde for trekkende rovfugl, herunder flere truede og nært truede arter.

SAE har foreslått en turbinfri sone langs Joneknuten mot Trollhaugstjørni som avbøtende tiltak, og omtalt ovenfor i pkt. 6.6.3. Området er i forhåndsundersøkelsene funnet å ha særlig stor tetthet av fugl. Departementet finner at tiltaket vil kunne redusere konflikten med rovfugl noe, men ser det slik at tiltak som nedskalering av prosjektet/fjerning av vindturbiner ikke i tilstrekkelig grad vil avbøte på kollisjonsfaren, som må anses som meget alvorlig for rovfugltrekket. Departementet viser til at alle turbiner planlegges plassert på høydedragene Moi-Brusali og Laksesvelafjellet, og at hele dette høydedraget er fremhevet som et viktig trekkområde. Departementet finner at en utbygging av Moifjellet vil kunne føre til alvorlig og vesentlig skade på naturmangfoldet. Selv om konfliktnivået må regnes som noe usikkert, ser departementet det slik at de potensielt store virkningene for rovfugl ikke er i tråd med forvaltningsmålet i nml. § 5. Føre-var-prinsippet, jf. nml. § 9, må derfor tillegges betydelig vekt når det skal tas standpunkt til denne utbyggingen.

Til tross for et betydelig kraftpotensial med gode vindforhold, finner departementet etter en samlet vurdering at fordelene ikke overstiger de skader og ulemper utbyggingen kan medføre for naturmangfoldet, og særlig av hensyn til rovfugl, landskap og tap av arealer uten inngrep. Klagene tas derfor til følge. Det gis ikke konsesjon til Moi-/Laksesvelafjellet vindkraftverk.

7.2.5 Skinansfjellet vindkraftverk

Bakgrunn
Ved NVEs fellesvedtak av 16. desember 2009 fikk Norsk Vind Energi AS konsesjon til Skinansfjellet vindkraftverk. NVEs konsesjonsvedtak inneholdt vilkår som medførte en reduksjon i planområdet og maksimal installert effekt i anlegget, sammenlignet med opprinnelig konsesjonssøknad. Bakgrunnen for vilkåret var å redusere virkningene for hubro og unngå nedslagsfelt til drikkevann. På bakgrunn av vilkåret har Norsk Vind Energi AS utarbeidet et alternativt forslag til planområde som er oversendt NVE.

I brev av 26. oktober 2011 til departementet opplyser Norsk Vind Energi AS og Lyse at utbygging av Skinansfjellet vindkraftverk vil skje som et samarbeidsprosjekt selskapene i mellom. Ved vedtak av 17. april 2012 ga NVE tillatelse til overføring av anleggskonsesjon for Skinansfjellet vindkraftverk fra Norsk Vind Energi AS til Norsk Vind Skinansfjellet AS.

Etter NVEs konsesjonsvedtak kan Skinansfjellet vindkraftverk ha en installasjon på 90 MW, tilsvarende en årlig produksjon på om lag 270 GWh.

NOF mener Skinansfjellet er et viktig område for trekkende rovfugl, herunder rødlisteartene myrhauk (sårbar) og vepsevåk (sårbar), og viser til foreningens egne tellinger. NOF mener de planlagte turbinene på Skinansfjellet kan danne en effektiv sperre på tvers av den dominerende trekkretningen, som sammen med de øvrige planlagte vindkraftverkene danner en sperre for store deler av rovfugltrekket.

Departementets vurdering av Skinansfjellet vindkraftverk
Departementet merker seg at Skinansfjellet vindpark ligger i nei-område i FDP-vind. Skinansfjellet har, ifølge konsekvensutredningen og rapporter fra tellingene i 2007 og 2011, forholdsvis lavt konfliktnivå med rovfugl. Opprinnelig planområde berørte hubroreir, men prosjektet ble gjennom NVEs konsesjonsbehandling avgrenset av hensyn til hubro med en buffersone på 1 km mellom reirlokaliteter og planområdet.

For dette prosjektet foreligger meget god kunnskap om hubro, blant annet er det gjennomført GPS-undersøkelser av hubro i territoriene nord og sør for planområdet. Undersøkelsene viser at hubroen i det nordlige territoriet periodevis benytter de nordlige deler av planområdet. Bruken av området varierer fra år til år og mellom sesongene. Generelt benyttes området lite i hekkesesongen og noe mer i vinterhalvåret. Hekkesesongen er en kritisk fase for hubroen, da den er meget var for

forstyrrelser og lett oppgir hekkingen dersom den blir uroet. Forundersøkelsene angir en unnvikelsesavstand på inntil 500 meter (inkludert hekkeperioden) mellom hubro og bebyggelse/infrastruktur. Det er gjort målinger i to hekkesesonger, henholdsvis i 2010 og i 2011. Basert på foreløpig skisse til turbinplasseringer ligger ingen turbiner innenfor 75 percentilen for hubroens arealbruk i noen av årene. I hekkesesongen 2010 var bruken av planområdet begrenset; tre turbiner ligger innenfor 95 percentilen og fem innenfor 99 percentilen. I 2011 var bruken noe større da fem turbiner lå innenfor 95 percentilen og ni innenfor 99 percentilen. I begge årene er avstanden mellom nærmeste turbin og 50 percentilgrensen for hubroens arealbruk godt under 500 meter. Mellom reirlokalitetene og de nærmeste turbinpunktene er det en dalgang, slik at turbinene vil være meget godt eksponert fra reirområdene. I spørsmålet om hvordan hubroen vil reagere på turbinene som sådanne er det lite empiri å støtte seg på. Turbinene vil imidlertid medføre en viss menneskelig aktivitet i vindkraftverket. Hubroen er kjent for å unnvike menneskelig aktivitet. Byggefasen vil uansett være kritisk. Alt i alt kan man ikke konkludere sikkert hvordan hubroen vil reagere på turbiner 4-500 meter fra den indre kjernen av hubroterritoriet. Departementet legger til grunn at turbinene kan påvirke hubroens bruk av territoriet. Dette kan igjen ha betydning for næringssøk og resultat av hekking.

Departementet viser til at den samlede vindkraftutbyggingen i bjerkreimsområdet berører flere kjente og antatte hubroterritorier. Selv om de øvrige vindkraftprosjektene ligger i god avstand fra kjente reirplasser, kan utbyggingene berøre ukjente reirplasser og redusere potensialet for nyetableringer. Departementet finner derfor at påvirkningen av de aktuelle hubrolokalitetene nord for planområdet til Skinansfjellet kan ha betydning for omfanget av den totale belastningen den samlede utbyggingen har på hubrobestanden i området, og dermed også mulighetene til å nå forvaltningsmålet for arten, jf, nml. § 10 og § 5. Med utgangspunkt i hubroens status som sterkt truet finner departementet at usikkerhet med hensyn til hvilke virkninger utbyggingen kan få tilsier at føre-var-prinsippet, jf. nml § 9, ilegges betydelig vekt. På denne bakgrunn har departementet kommet til at det vil være nødvendig med følgende innskrenkning i planområdet NVE har lagt til grunn for Skinansfjellet vindkraftverk:

"Det skal ikke plasseres turbiner nord for strekningen (fra øst mot vest): fra topp 261 ved Hagavatn, via nordspissen på Store Buskavatnet til nordspissen av Torstjørna".

Ut i fra de foreliggende skisser til turbinplassering vil tre turbiner måtte utgå med denne innskrenkningen. Med utgangspunkt i 3 MW turbiner tilsvarer dette en tapt årlig produksjon på om lag 27 GWh. Departementet er ikke kjent med hvorvidt disse tre turbinene vil kunne plasseres på annet sted innenfor det gjenstående planområdet. For det tilfellet at det skulle la seg gjøre å finne plass til noen av disse turbinene, har departementet kommet til at det ikke skal foretas noen begrensning i maksimal total installert effekt i vindkraftverket.

Selv om planområdet trekkes noe sørover kan det oppstå forstyrrelser for hubroparene nord for planområdet i anleggsperioden. Tiltakshaver har blant annet planlagt en anleggsvei inn til planområdet som berører hubroterritoriet. Hubroen er svært var for forstyrrelser i hekkeperioden. Etter departementets vurdering kan den planlagte adkomstveien inn til planområdets nordlige del medføre negativ effekt for hubroen. Departementet mener derfor det er ønskelig med en annen adkomstvei inn til planområdet enn den som inngår i NVEs konsesjon. Av hensyn til hubro skal konsesjonæren derfor, som ledd i detaljplanleggingen, utrede og fremme alternativ adkomstvei. Norsk Vind Energi AS samarbeider tett med de andre tiltakshaverne i sør, og det ligger inne planer om adkomstvei via Bjerkreim. Det er også mulig å komme inn via vei lengre sør, men dette er en traktorvei som vil kreve omfattende utbedringer. Konsesjonsmyndighetene tar standpunkt til atkomsten inn i planområdet i detaljplanen etter samråd med miljømyndighetene. Departementet vil på dette grunnlag innta følgende vilkår i Skinansfjellet vindkraftverks anleggskonsesjon:

"Av hensyn til hubro skal det utredes og fremmes alternativ adkomstvei som ledd i detaljplanleggingen. Konsesjonsmyndighetene tar standpunkt til atkomstveien gjennom godkjennelse av detaljplanen."

Hva gjelder drikkevannskilden Hagavatnet, viser departementet til justeringen som foreslått av konsesjonæren, og fastsatt gjennom NVEs konsesjonsvedtak. Departementet slutter seg til NVEs vurdering hva gjelder sikring av nedbørsfeltet til Hagavatnet, og tar inn følgende vilkår i Skinansfjellet vindkraftverks anleggskonsesjon:

"Konsesjonær skal avklare, i samarbeid med IVAR, hvilke eventuelle tiltak som må iverksettes for å sikre drikkevannskilden ved Hagavatnet. Tiltakene skal forelegges NVE før anleggsarbeidet igangsettes. Ved uenighet fatter NVE avgjørelse."

Departementet forutsetter at utbyggingen skjer uten inngrep i den svært viktige lokaliteten av naturtypen *bekkedrag* ved og nedstrøms Strandvatnet. Det er to nyere registreringer (Artsdatabanken september 2010) av klokkesøte i den sørvestlige delen av planområdet ved og et stykke vest for vann kote 152 i Podladalen. Departementet forutsetter at disse lokalitetene unngås ved detaljplanlegging av turbinplasseringer og veier.

Departementet finner at fordelene ved utbyggingen med en betydelig fornybarproduksjon av kraft er større enn de skader og ulemper utbyggingen kan medføre for naturmangfoldet. Departementet viser til at prosjektet er tilpasset hensynet til hubro. Departementet anser de mulige negative virkningene for rovfugl med kollisjonsfare til å være akseptable. Klagene tas ikke til følge. Departementet stadfester NVEs vedtak hva gjelder konsesjon til Skinansfjellet vindkraftverk med de endringer som er omtalt ovenfor.

7.2.6 Bjerkreim vindkraftverk

Bakgrunn
Ved NVEs fellesvedtak av 16. desember 2009 fikk Dalane Vind AS konsesjon til Eikeland-Steinsland vindkraftverk. Kraftverket omtales nå som Bjerkreim vindkraftverk. NVEs konsesjonsvedtak medførte en reduksjon i planområdet og maksimal installert effekt i anlegget sammenlignet med opprinnelig konsesjonssøknad. NVE vurderte at dette var nødvendig for å ivareta hensyn til hubro, drikkevann og støyvirkninger for bebyggelse rundt. Etter NVEs konsesjonsvedtak kan Bjerkreim vindkraftverk ha en installasjon på 150 MW, tilsvarende en årlig produksjon på om lag 490 GWh.

Departementets vurdering av Bjerkreim vindkraftverk
Departementet vektlegger at hoveddelen av planområdet til Bjerkreim vindkraftverk sammenfaller med ja-område i FDP-vind. Departementet peker videre på tilpasninger som er foretatt av NVE av hensyn til hubro, støy og drikkevann.

Bjerkreim vindkraftverk vil bidra med en betydelig fornybar kraftproduksjon.

En gammel hubroreirlokalitet befinner seg innenfor planområdet, men det er ikke registrert hekking siden 1992. Prosjektet er ellers tilpasset hensynet til hubro gjennom en buffersone på minst 1 km til kjente hekkeplasser.

Departementet viser til at kystlynghei er den dominerende naturtype i planområdet, og at etablering av vindparken vil føre til fragmentering og reduksjon av naturtypen. Det er registrert klokkesøte (Arsdatabanken august 2006) øst i myrdraget nord for Piggen. Departementet forutsetter at denne lokaliteten unngås ved detaljplanlegging av turbinplasseringer og veier. Departementet peker for øvrig på at tiltak for kystlynghei skal presenteres i plan for landskap og miljø. Det samme gjelder for ivaretakelse av klokkesøte.

Tre INON-områder berøres av tiltaket med samlet bortfall på om lag 4,2 km^2.

Etter en samlet vurdering finner departementet at fordelene ved utbyggingen overstiger de mulige negative skader og ulemper ved etablering av prosjektet. Klagene tas ikke tilfølge. Konsesjonen til Bjerkreim vindkraftverk opprettholdes.

7.2.7 Gravdal vindkraftverk

Bakgrunn
Ved NVEs fellesvedtak av 16. desember 2009 fikk Fred. Olsen Renewables AS konsesjon til Gravdal vindkraftverk. Etter NVEs konsesjonsvedtak kan vindkraftverket ha en installert effekt på inntil 90 MW, tilsvarende en årlig produksjon på om lag 290 GWh.

Departementets vurdering av Gravdal vindkraftverk
Departementet merker seg at konsekvensutredningen peker på at planområdet stort sett er fattig på biologisk mangfold, med generelt lave tettheter og lite artsmangfold.

Planområdet består stort sett av kystlynghei, som er en viktig naturtype. Klokkesøte har en av sine viktigste forekomster i fylket innenfor planområdet til Gravdal.

Konsekvensutredningen peker på at planområdet berører hubrolokaliteter, men at reirplassene trolig ligger utenfor. Det er sannsynlig at hekkeplassene for ravn og dvergfalk vil få redusert bruk eller oppgis. Kystlyngheien vil bli redusert i verdi, og et lokalt viktig område for klokkesøte vil bli berørt av planene. Det er registrert klokkesøte (Arsdatabanken august 2006) øverst i myrdraget i Solkjødalen vest for Stemmetjørna. Departementet forutsetter at denne lokaliteten unngås ved detaljplanlegging av turbinplasseringer og veier.

Utbyggingen av vindparken vil føre til at et inngrepsfritt sone 2 naturområde (INON) på 2,5 km^2 nord i planområdet utgår i sin helhet. Planene vil ikke få konsekvenser for verneområder.

Departementet har merket seg et mulig konfliktpunkt med rovfugl vest for planområdet i dalgangen mellom Ognadalen og Homsevatnet. Det er imidlertid gjennom foretatte tellinger ikke påvist en særlig tetthet av trekkende rovfugl innenfor planområdet. Planområdet til Gravdal er ikke trukket frem i rapportene for å ha et særlig stort konfliktpotesial med hensyn til rovfugl.

Departementet er enig i NVEs vurderinger av vindkraftverkets virkning for hubro. Undersøkelser viser at det er observert hubro innenfor planområdet, men ikke påvist noen reirlokaliteter.

Departementet finner på dette grunnlag at vindkraftverket vil gi akseptable konsekvenser for hubro og trekkende rovfugl, jf. nml. § 5.

Departementet peker på negative virkninger for den viktige naturtypen kystlynghei, og konstaterer at etablering av vindparken vil føre til negative konsekvenser for verdien av kystlynghei i dette området ved fragmentering og reduksjon. Departementet peker på at etableringen av vindparken kan bidra til å lette skjøtsel av kystlynghei. Tiltak for kystlynghei skal fremkomme av plan for landskap og miljø. Samlet sett vurderer departementet de negative konsekvensene for kystlynghei som moderate, og til å være i tråd med forvaltningsmålet i nml. § 4.

Departementet vektlegger at Gravdal vil gi et viktig bidrag til fornybar kraftproduksjon. Etter en helhetsvurdering finner departementet at fordelene ved utbyggingen er større enn skader og ulemper tiltaket kan medføre. Klagene tas ikke til følge. Konsesjon for bygging og drift av Gravdal vindkraftverk opprettholdes.

7.2.8 Bjerkreim transformatorstasjon

Samtlige prosjekter er planlagt tilknyttet eksisterende 300 kV kraftledningen Kjelland – Stokkeland. Det er lagt opp til tildels felles nettløsninger for bygging av transformatorstasjon i planområdet til Bjerkreim vindkraftverk. Lyse Elnett AS har søkt om anleggskonsesjon for bygging og drift av Bjerkreim transformatorstasjon. To alternativ ble omsøkt. Alternativ 1 er lokalisert i planområdet øst for Holmavatnet, og er primært omsøkte plassering. Sekundært omsøkte alternativ er lokalisering vest for Steinsvatnet. Begge alternativer ligger innenfor planområdet til Bjerkreim vindkraftverk. Arealbehovet for etablering av transformatorstasjonen er på om lag 25 mål.

NVE meddelte konsesjon for å bygge transformatorstasjonen i tråd med omsøkte alternativ 1. NVE viser til at dette alternativ ligger lavt og skjermet i terrenget. NVE la til grunn at dette alternativet ga minste negative virkninger for miljøet i vid forstand. Omsøkte alternativ 2 vurderte NVE som mindre gunstig, og pekte på støyeksponering for hyttebebyggelse og negative landskapsvirkninger. NVE har videre vurdert konsekvenser for biologisk mangfold, herunder fugl, som små for begge alternativer.

Konsesjonen til Bjerkreim transformatorstasjon er ikke særskilt påklaget, men transformatoren er planlagt innenfor området til det påklagede Bjerkreim vindkraftverk. Bygging av transformatorstasjonen er betinget av at vindkraftverkene realiseres. Departementet har vurdert konsesjonen til transformatorstasjonen opp i mot de klagegrunner som er anført for Bjerkreim vindkraftverk.

Departementet viser til at plassering av trafostasjonen er innenfor planområdet til Bjerkreim vindkraftverk, og at anlegget i noen grad vil øke graden av installasjoner i planområdet. Et plantefelt berøres av alternativet. Departementet vurderer at anlegget ikke vil medføre særlig negative konsekvenser for naturmangfoldet, og slutter seg til NVEs vurderinger og konklusjon. Departementet viser for øvrig til punkt 7.2.6 om Bjerkreim vindkraftverk.

Etter en samlet vurdering stadfester departementet NVEs vedtak hva gjelder anleggskonsesjon til Lyse Elnett AS for Bjerkreim transformatorstasjon i henhold til omsøkt alternativ 1.

7.3 VURDERING AV SAMLET BELASTNING ETTER NATURMANGFOLDLOVEN

7.3.1 Innledning

Departementet skal foreta en vurdering av tiltakenes påvirkning på økosystemene ut i fra den samlede belastningen økosystemet er eller vil bli påvirket av i henhold til nml. § 10 jf. § 7. Departementet vil vurdere samlet belastning for naturtyper, herunder kystlynghei, samt vegetasjon, INON-områder, landskap, rovfugltrekk og hubro. I

vurderingen legger departementet til grunn den vurderingen av de enkelte prosjekter som er gjennomført i pkt. 7.2 ovenfor.

7.3.2 Energianlegg

Det er blitt anført at andre vindkraftprosjekter i regionen burde være bedre egnet til utbygging og kunne erstatte de aktuelle prosjektene i bjerkreimsområdet. I Rogaland for øvrig har departementet Svåheia vindkraftverk (24 MW) og Egersund vindkraftverk (110 MW) til klagebehandling. NVE tar i år sikte på å fatte vedtak for Tellesnes (130 MW) og Helleheia (70 MW) i Lund og Sokndal kommuner. I Vest-Agder har NVE gitt Statkraft Agder Energi Vind konsesjon til Kvinesheia vindkraftverk (60 MW) i Kvinesdal og Lyngdal kommuner. Også dette prosjektet er påklaget. Konfliktnivået er betydelig også for disse prosjektene, ikke minst lokalt. Klagebehandlingen er kommet for kort til å kunne konkludere i disse sakene.

Departementet viser til at bjerkreimsområdet med de aktuelle prosjektene er det eneste området i Rogaland der forutsetningene for en omfattende konsentrert utbygging er til stede. Området har dessuten særdeles gode vindforhold og utbyggingene har stor lokal oppslutning. Sentralnettet med tilstrekkelig ledig kapasitet går gjennom planområdene. Behovet for luftledningsbygging er minimalt.

Departementet mener det ikke er mulig å realisere en tilsvarende mengde vindkraft i regionen på en samfunnsmessig bedre måte. Alle vindkraftprosjekter må i alle tilfeller underlegges en konkret vurdering opp i mot øvrige tiltak og andre planer i regionen.

Planområdet for Bjerkreim vindkraftverk gjennomskjæres av eksisterende 300 kV kraftledning. Ledningen øker inntrykket av inngrep i området og kan medføre kollisjonsrisiko for fugl, men reduserer samtidig behovet for ny nettutbygging i forbindelse med vindkraften til et minimum.

7.3.3 Naturtyper, vegetasjon, uberørt natur og landskap

Samlet belastning for kystlynghei (Verdi A)
Ifølge konsekvensutredningen er kystlynghei den dominerende naturtypen i planområdet. Naturtypen vil bli relativt sterkt berørt. Utbyggingen vil medføre at et nasjonalt verneverdig område for kystlynghei får redusert i verdi. Av konsekvensutredningen fremgår det at vindkraftutbyggingen vil få stor til meget stor negativ konsekvens for dette kystlyngheiområdet. Direkte beslaglagte arealer vil imidlertid utgjøre under 5 prosent. Beslaget vil føre til fragmentering og redusert verdi av området.

God planmessig arrondering av veier og oppstillingsplasser bør gjøre det mulig å redusere de direkte inngrepene i verdifull kystlynghei. Departementet finner at utbygging av vindkraft også kan også ha positive virkninger for kystlyngheien, og peker

på at den største trusselen for denne viktige naturtypen er gjengroing. En utbygging med tilhørende veinett vil gjøre adkomsten til områdene enklere, og kan dermed gi muligheter for økt skjøtsel. Departementet vurderer at kystlynghei ikke i seg selv er til hinder for utbygging, men er et hensyn som inngår i den konkrete avveiingen av det enkelte prosjekt.

Konsesjonærene påpeker i merknaden til klagene at de vil ivareta kystlyngheien på best mulig måte, og vil presentere tiltak for naturtypen i plan for landskap og miljø.

Departementet finner at den samlede belastningen for kystlynghei i planområdene vil være av moderat negativt omfang. Utbyggingen vil føre til reduksjon og fragmentering, men kan bidra positivt med tanke på skjøtsel mv. Departementet viser til detaljplanleggingen og plan for landskap og miljø, der det skal legges frem tiltak for å bevare kystlyngheien. Det vises også til omtalen i pkt. 6.5.

Selv om vindkraftverkene vil redusere landskapsverdiene kystlyngheien representerer, medfører ikke selve arealinngrepene at kystlyngheien som naturtype trues i et slikt omfang at det er i strid med forvaltningsmålet for naturtyper i nml. § 4.

Samlet belastning for klokkesøte
Planten klokkesøte er oppført på Arsdatabankens Rødliste for arter (2010) som sårbar. En viktig trusselfaktor er reduksjon av lyngvegetasjon til fordel for annen vegetasjon.

Klokkesøte er lokalisert spredt rundt i planområdene, og opptrer i ulik konsentrasjon. Konsesjonærene viser til at konsentrasjoner av klokkesøte kan unngås ved veiplanleggingen. Departementet forutsetter at de kjente lokalitetene unngås ved detaljplanlegging av turbinplasseringer og veier, jf. merknader under de enkelte prosjekter ovenfor i pkt.7.2, og at det i detaljplanleggingen søkes å unngå eventuelle nye registreringer. Departementet vurderer at konsekvensene for arten klokkesøte vil være liten negativ art, og viser til fastsettelse av tiltak i plan for landskap og miljø. Det vises til omtalen i pkt. 6.5.

Departementet anser mulighetene for å ta tilbørlig hensyn til arten klokkesøte som store. De samlede virkningene vurderes som små til moderate, og godt innenfor forvaltningsmålet for naturtyper i nml. § 4.

Landskap/visuelle virkninger, friluftsliv og inngrepsfrie områder
Departementet konstaterer at vindkraftverkene vil gi relativt store visuelle virkninger i et område som i stor utstrekning består av relativt uberørt natur. Planområdene dekker om lag 5 - 7 prosent av det landskapet som inngår i landskapsregion 18 Heibygdene i Dalane og Jæren (Norsk institutt for jord- og skogkartlegging rapport 2/98). Vindkraftverkene kan bli synlige fra store deler av regionen. Konsekvensutredningen vurderer virkningene for landskap som middels negative.

Departementet finner at vindkraftverkene i stor grad vil påvirke landskapsbildet, og vil bli godt synlig flere sentrale utsiktspunkter.

Hva gjelder friluftsliv, peker departementet på at planområdene ikke i vesentlig grad blir benyttet til friluftsliv. Enkelte turmål er mye benyttet, og flere av friluftsområdene i influensområdet vil bli visuelt berørt. Viktige turmål som for eksempel Synesvarden, vil i mindre grad blir berørt. Departementet peker på at når Ulvarudla, Moi-/Laksesvelafjellet og Brusali-Karten ikke bygges ut, vil den samlede visuelle konsekvensen lettes betydelig. Departementet anser ikke at utbyggingen vil være av vesentlig negativ karakter for friluftslivet.
Det meste av de inngrepsfrie områdene i Rogaland er hei og høghei i de indre strøkene. Eksisterende 300 kV kraftledning Steinsland – Stokkeland som passerer gjennom planområdene og Hagavatnet som er regulert, har redusert graden av inngrepsfrie områder for denne delen av fylket. Departementet konstaterer at etablering av vindkraftverkene vil føre til ytterligere reduksjon av INON-områder.

Departementet viser for øvrig til omtalen i pkt. 6.5.

Departementet anser de negative virkninger for INON-områder og påvirkning av landskapsbildet for å være akseptable, og ikke til hinder for utbygging av vindkraft i området samlet sett slik det fremgår av departementets vedtak i pkt. 11. Departementet viser til at det samlede tap av INON-områder reduseres betydelig gjennom avslaget på Moi-/Laksesvelafjellet.

7.3.4 Rovfugltrekk

Undersøkelsene bekrefter at planområdene ligger sentralt for trekkende rovfugl om høsten. Trekket går på vid front, og berører kystsonen i Vest-Agder og Rogaland.

Trekket omfatter et stort område, og samlet antall fugl er meget stort. På grunn av trekkområdets store utstrekning samt manglende ledelinjer gjennom terrenget, vurderes tettheten av rovfugl imidlertid ikke som spesielt stor. Tellingene høsten 2011 tyder på at konsentrasjonen av trekkende rovfugl er størst vest for planområdene. Ifølge Ambio understreker dette inntrykket fra undersøkelsene Tysse gjorde i 2007.

Departementet viser til omtalen under pkt. 6.6.3. Det er mange usikkerhetsmomenter hva gjelder antall rovfugler og trekkets aktuelle utbredelse og størrelse og graden av negativ påvirkning vindkraftutbyggingen vil få for rovfugl. Forundersøkelser/tellinger gjennomført i 2007 og 2011 konkluderer med at det ikke kan gis noen pekepinn på hvor mange rovfugler som vil kollidere med turbinene. Det er kun registreringer i driftsperioden som vil belyse dette.

Departementet har kommet til at utbygging av vindkraft i dette området samlet sett kan ha negative virkninger for rovfugl i form av kollisjonsfare. Enkelte områder har større

konfliktpotensial enn andre. Departementet viser i den forbindelse til at konklusjonen for prosjektet Moi-/Laksesvelafjellet blant annet er basert på føre-var-betraktninger fullt ut i tråd med nml. § 9. Konsesjonssøknaden er avslått blant annet på grunn av stor potensiell kollisjonsfare for rovfugl.

Departementet finner at potensiell kollisjonsrisiko mellom rovfugl i første rekke vil ha betydning på individnivå. Den samlede utbygging, med de tilpasninger som er foretatt, samt med avslag på konsesjon i de antatt mest konfliktfylte områdene, vil etter departementets vurdering ivareta forvaltningsmålet i § 5 på en akseptabel måte.

7.3.5 Hubro

Departementet peker på at kunnskapsgrunnlag hva gjelder hubro er vesentlig bedre enn hva som er normalt i vindkraftsaker.

Det er derimot liten kunnskap om potensiell kollisjonsrisiko mellom hubro og vindturbiner. Det er kun kjent et par tilfeller internasjonalt der vindturbiner har drept hubro, men overføringsverdien av disse funnene har begrensinger. Hubroen er var for forstyrrelser, særlig i hekkeperioden. Departementet anser at de viktigste avbøtende tiltakene er fred rundt reiret gjennom opprettelse av buffersoner og restriksjoner i byggeperioden, men også skjøtsel av lynghei og nedkutting av skogteiger samt isolering av 22 kV luftledninger er mulige avbøtende tiltak.

Departementet anser de negative konsekvensene for hubro ved en utbygging av Ulvarudla for å være store. Måkaknuten og Stigafjellet har mindre konflikt med hubro. Gravdal og Bjerkreim vindkraftverker vil antakelig ikke ha stor negativ påvirkning på arten. Departementet peker på at det ikke er usannsynlig at det finnes lokaliteter mellom planområdene. Departementet viser til at plangrensen til Skinansfjellet er justert for å få en ytterligere buffer mot to nordlige lokaliteter.

Etter departementets oppfatning foreligger det omfattende undersøkelser og underlagsdokumentasjon hva gjelder eventuelle virkninger for hubro, herunder GPS merking av flere hubroer. Departementet mener at en utbygging vil få negative konsekvenser for hubro i noen grad, men anser opprettelse av en buffersone til kjente reirlokaliteter for å være et godt tiltak for å ivareta hensynet til hubro jf. nml. § 9.

Departementet viser til omtalen ovenfor i pkt. 6.6.2 og finner at utbyggingene ikke er i strid med forvaltningsmålet for hubro, jf. nml. § 5.

7.4 KONKLUSJON

I vurderingen av om konsesjon skal gis etter energiloven, må alle fordeler og ulemper ved etablering av vindkraftverkene veies opp mot hverandre. Energiloven skal sikre at produksjon, omforming, overføring og fordeling av energi foregår på en

samfunnsmessig rasjonell måte, herunder at det tas hensyn til berørte allmenne og private interesser.

Vindkraftverkene vil samlet bidra til en betydelig kraftproduksjon, og vil være i samsvar med målet om å øke utbyggingen av vindkraft nasjonalt og regionalt.

Departementet har foretatt en samlet vurdering av alle anførte ulemper ved etablering av vindkraftverkene, og kommet til at fordelene overstiger ulempene ved utbygging av Bjerkreim, Gravdal, Skinansfjellet, Måkaknuten og Stigafjellet vindkraftverk. Departementet finner at disse prosjektene kan gi en betydelig kraftproduksjon innenfor et begrenset geografisk område og med akseptable skader og ulemper.

Basert på de omfattende konsekvenser en utbygging kan få blant annet for rovfugl, landskap og tap av areal uten inngrep, har departementet etter en samlet vurdering kommet til at Moi-/Laksesvelafjellet ikke kan meddeles konsesjon. Departementet har konkludert med at mulige konsekvenser for rovfugltrekk, herunder stor kollisjonsfare, ikke samsvarer med forvaltningsmålene i nml. § 5, jf.§ 9.

Den samlede avveining som er foretatt, innebærer at Olje- og energidepartementet opprettholder konsesjonene til Bjerkreim, Skinansfjellet og Gravdal vindkraftverk. Klagen med planendring for Stigafjellet vindkraftverk tas til følge. Avslaget på Ulvarudla vindkraftverk opprettholdes, men det gis konsesjon til den nedskalerte prosjektet Måkaknuten. Avslaget på Brusali-Karten vindkraftverk opprettholdes. Klagene på Moi-/Laksesvelafjellet tas til følge og det gis ikke konsesjon til dette prosjektet.

Til sammen innebærer departementets vedtak at det gis konsesjon til vindkraftprosjekter med en samlet installasjon på inntil 426 MW, tilsvarende en årlig produksjon på om lag 1,3 TWh.

8. VILKÅR OG AVBØTENDE TILTAK

Konsesjonene er gitt med omfattende vilkår om detaljplanlegging mv før byggearbeider kan starte opp. Planleggingen innebærer blant annet utarbeidelse av detaljplan og transportplan med konkrete turbinpunkter, internveier, atkomstveier og transportoppdrag i anleggsperioden, og plan for landskap og miljø med beskrivelse av arealbruk, anleggsarbeider, opprydding av anleggsområdene, skjøtsel av kystlynghei og drenering av myr. Hensynettil rødlistede plante- og dyrearter med mer skal ivaretas.

Konsesjonene er gitt med vilkår om for- og etterundersøkelser av hubro og trekkende rovfugl. Forundersøkelsene er langt på vei gjennomført og dokumentert. Materialet har inngått i departementets kunnskapsgrunnlag for klagebehandlingen, jf. omtalen ovenfor.

Det er satt vilkår om at konsesjonærene gjennomfører nødvendige tiltak for å opprettholde dagens ytelser i forsvarets radar.

Konsesjonene er gitt med særlige bestemmelser om samarbeid mellom konsesjonærene innen planlegging, drift og oppfølgende undersøkelser.

Departementet skal bemerke at utbygging av en så omfattende vindkraftutbygging på et relativt avgrenset geografisk område ikke tidligere er gjennomført i landet. Det er heller ikke tidligere gitt konsesjoner til en rekke enkeltstående prosjekter med forskjellige eiere med så eksplisitte forutsetninger om samarbeid og om å vurdere det samlede planområdet som ett i flere sammenhenger.

Departementet finner at den etterfølgende detaljerte planleggingen kan ha stor betydning for å begrense skaden på naturmangfoldet. Det vises i den forbindelse til at hvordan adkomst og internveier legges i terrenget og utføres, og i hvilken grad de midlertidig berørte anleggsområdene tilbakeføres og ev. revegeteres, kan ha stor betydning for omfanget av skade på naturtypen kystlynghei og verdifull flora som klokkesøte. Planer for skjøtsel av kystlyngheien vil også ha stor betydning for disse verdiene. Bevaring og opparbeidelse av kystlynghei vil også i noen grad ha betydning for byttetilgangen for hubro. Omfattende gjengroing kan redusere hubroens jaktområder.

Det samlede planområdet berører naturverdier av nasjonal betydning. De detaljerte planene kan ha stor betydning for hvordan disse verdiene påvirkes. På denne bakgrunn skal detaljplaner, planer for landskap og miljø og transportplaner forelegges Olje- og energidepartementet før de godkjennes av NVE.

9. NETTILKNYTNING

Stigafjellet og Måkaknuten vindkraftverk er planlagt med felles nettilknytning til Moifjellet og fellesløsning for alle tre til Bjerkreim transformatorstasjon. Når Moifjellet ikke får konsesjon, må alternativ tilknytning for Måkaknuten og Stigafjellet utarbeides.

Departementet forutsetter at Lyse utreder nettilknytning direkte til Bjerkreim transformatorstasjon. Spenningsnivå og øvrige tekniske løsninger vil måtte vurderes konkret når detaljene rundt de to prosjektene er nærmere avklart, men det er sannsynlig at spenningsnivået må økes sammenlignet med de opprinnelige planene.

Departementet understreker at konsesjonene til Stigafjellet og Måkaknuten gis med forbehold om at det er mulig å finne en akseptabel nettilknytning for prosjektene. Departementet forutsetter at de respektive konsesjonærene i fellesskap utarbeider og søker om konsesjon for en felles nettløsning. Departementet forutsetter også at de øvrige konsesjonærene i sør bidrar til at en nettløsning fra Måkaknuten og Stigafjellet

lar seg realisere innenfor en samlet utbygging, jf. også konsesjonsvilkåret om samarbeid mellom konsesjonærene.

10. EKSPROPRIASJON

Grunnlaget for vedtak om ekspropriasjon
NVEs konsesjonsvedtak av 16. desember 2009 omfattet også samtykke til ekspropriasjon etter oreigningslova til de konsederte prosjektene. Samtykket til ekspropriasjon er ikke påklaget direkte. Departementets vedtak innebærer at det gis konsesjon til prosjektene Måkaknuten og Stigafjellet, der det ikke tidligere er gitt ekspropriasjonstillatelse. Med den tid som har gått siden ekspropriasjonstillatelsene til de øvrige prosjektene ble gitt, finner departementet at det alt i alt er nødvendig å gjøre en ny vurdering av grunnlaget for ekspropriasjon.

Samtykke til ekspropriasjon kan bare gis dersom fordelene ved ekspropriasjonen er større enn de skader og ulemper den innebærer. Departementet viser til vurderingen av de enkelte vindkraftprosjektene ovenfor, der det konkluderes med at fordelene ved de konsederte prosjektene er klart større enn de skader og ulemper de kan innebære. Departementet viser for øvrig til at prosjektene har stor oppslutning blant de berørte grunneiere, og finner at vilkårene for ekspropriasjon utvilsomt er tilstede, jf. oreigningslova § 2.

Forhåndstiltredelse
Tiltakshaverne har også søkt om samtykke til forhåndstiltredelse, jf. oreigningslova § 25 første ledd. Hovedregelen i § 25 første ledd siste setning er at slikt samtykke kan gis dersom det er begjært skjønn. Når skjønn ikke er begjært, kan samtykke til forhåndstiltredelse bare gis i særlige tilfelle der det å avvente skjønnsbegjæring vil gi urimelig tidsutsettelse. Det er ikke anført at slikt særtilfelle foreligger, og departementet vil derfor komme tilbake til spørsmålet om forhåndstiltredelse på et senere tidspunkt.

Departementet minner om at samtykke til ekspropriasjon faller bort dersom det ikke begjæres skjønn innen ett år.

11. VEDTAK

Klagene på NVEs konsesjonsvedtak for Bjerkreim og Gravdal vindkraftverk tas ikke til følge. Konsesjonene meddelt hhv. Dalane Vind AS og Fred. Olsen Renewables AS stadfestes.

Klagene på NVEs vedtak om konsesjon meddelt Norsk Vind Energi AS (nå Norsk Vind Skinansfjellet AS) for Skinansfjellet vindkraftverk tas ikke til følge. Konsesjonen til Skinansfjellet vindkraftverk opprettholdes med de endringer som følger av vilkårene nedenfor.

Klagene på NVEs vedtak om konsesjon meddelt Statkraft Agder Energi Vind for Moi-/Laksesvelafjellet vindkraftverk tas til følge. Det gis ikke konsesjon.

Klagen på NVEs vedtak om konsesjon meddelt Lyse Produksjon AS for Brusali-Karten vindkraftverk tas ikke til følge. Avslaget på konsesjonssøknaden opprettholdes.

Statskog SF's (nå Stigafjellet Vind AS's) klage på NVEs avslag på Stigafjellet vindkraftverk tas til følge. Det gis konsesjon til Stigafjellet Vind AS for Stigafjellet vindkraftverk med de endringer som følger av NVEs innstilling til planendringssøknaden.

Klagen fra Lyse Energi Produksjon AS på NVEs konsesjonsvedtak for Ulvarudla vindkraftverk tas ikke til følge. Det gis konsesjon til Lyse Energi Produksjon AS til Måkaknuten vindkraftverk slik det følger av NVEs innstilling til planendringssøknaden i brev til Olje- og energidepartementet 30. august 2011.

Klager på NVEs vedtak for Bjerkreim transformatorstasjon tas ikke til følge. Konsesjonen meddelt Lyse Elnett AS for bygging og drift av transformatorstasjonen opprettholdes.

Følgende forutsetninger og vilkår må iakttas:

- Konsesjonene for Stigafjellet og Måkaknuten vindkraftverk gis under forutsetning av at de respektive konsesjonærene søker om og får konsesjon til nettilknytning.

- Konsesjonen til Skinansfjellet vindkraftverk gis med vilkår om begrensinger i bruken av de nordligste områdene. Vilkåret lyder:

  Det skal ikke plasseres turbiner nord for strekningen (fra øst mot vest): fra topp 261 ved Hagavatn, via nordspissen på Store Buskavatnet til nordspissen av Torstjørna.

- Konsesjonen til Skinansfjellet vindkraftverk gis med vilkår om at alternativ adkomstvei skal utredes og fremmes som ledd i detaljplanleggingen. Vilkåret lyder:

Av hensyn til hubro skal det utredes og fremmes alternativ adkomstvei som ledd i detaljplanleggingen. Konsesjonsmyndighetene tar standpunkt til atkomstveien gjennom godkjennelse av detaljplanen.

- Konsesjonen til Skinansfjellet vindkraftverk gis med vilkår om sikring av nedbørfeltet til Hagavatnet. Vilkåret lyder:

  Konsesjonær skal avklare, i samarbeid med IVAR, hvilke eventuelle tiltak som må iverksettes for å sikre drikkevannskilden ved Hagavatnet. Tiltakene skal forelegges NVE før anleggsarbeidet igangsettes. Ved uenighet skal saken forelegges NVE for avgjørelse.

- NVE skal forelegge detalj- og transportplaner og planer for landskap og miljø for Olje- og energidepartementet før godkjenning.

Departementets vedtak i klagesaken er endelig og kan ikke påklages, jf. forvaltningsloven § 28 første ledd tredje punktum.

Med hjemmel i oreigningslova § 2. nr. 19 gir departementet samtykke til ekspropriasjon av nødvendig grunn og rettigheter for bygging og drift av Skinansfjellet, Bjerkreim, Stigafjellet, Gravdal og Måkaknuten vindkraftverk slik det følger av klagevedtaket ovenfor.

NVE bes utstede endelige konsesjonsdokumenter.

Med hilsen

Per Håkon Høisveen (e.f.)
ekspedisjonssjef

Kjell Alstad
avdelingsdirektør

Kopi:

Rogaland fylkeskommune	Postboks 130	4001	STAVANGER
Hå kommune	Postboks 24	4368	VARHAUG
Time kommune	Postboks 38	4349	BRYNE
Bjerkreim kommune	Postboks 70	4389	VIKESÅ
Gjesdal kommune	Postboks 70	4339	ÅLGÅRD
Norges vassdrags- og energidirektorat	Postboks 5091 Majorstuen	0301	OSLO

Adresseliste

Stigafjellet Vind AS v/ Statsskog SF	Postboks 63 Sentrum	7801	NAMSOS
Dalene Vind AS	Serviceboks 603 Lundsiden	4606	KRISTIANSAND S
Norsk Ornitologisk Forening avd. Rogaland	Postboks 2101 Hillevåg	4095	STAVANGER
Naturvernforbundet i Rogaland	Postboks 441, Sentrum	4002	STAVANGER
Jan Ivar Espeland	Vaule	4389	VIKESÅ
Statkraft Agder Energi Vind DA	Kjøita 18	4630	KRISTIANSAND S
Fylkesmannen i Rogaland	Postboks 59	4001	STAVANGER
Lyse Produksjon AS		4069	STAVANGER
Lyse Elnett AS	Postboks 8124	4069	STAVANGER
Stavanger Turistforening	Postboks 239 Sentrum	4001	STAVANGER
Fred. Olsen Renewables AS	Fred. Olsens gate 2	0152	OSLO
Naturvernforbundet i Rogaland	Postboks 441	4002	STAVANGER
Norsk VindSkinansfjellet AS	Postboks 8034	4068	STAVANGER